

ARH Diss. B-26513

TARTU RIIKLIKU ÜLIKOOLI AJALOO-KEELETEADUSKONNA

AJALOO OSAKOND

Tartu üliõpilaskonna majanduslik olukord kodanliku
diktatuuri perioodil 1919-1940

Diplomitöö

*NSV Liidu ajal. kat.
inv. nr. 1894.*

Vare, Lembit Arturi p.

TRÜ Ajaloo-Keeleteaduskonna

ajaloo osakonna VI kursuse

mittestatsionaarne üliõpilane

Tallinn 1965

S i s s e j u h a t u s

Käesolev töö esitatakse TRÜ Ajaloo-Keeleteaduskonna ajaloo osakonna lõpetamisel diplomitööna.

Nagu pealkirjastki nähtub, käsitletakse siin Tartu Ülikooli üliõpilaste majanduslikku olukorda, sotsiaalsed koosseisu ja üliõpilaste omaalgatuslikke üritusi ning ettevõtteid kodanliku vabariigi perioodil.

Töö kirjutamisel on kasutatud ENSV ORKA Haridusministeeriumi teaduse ja kunsti osakonnas säilitatavaid arhiivimaterjale, Tartu üliõpilaskonna Edustuse häälekandjat "Üliõpilasleht", ajalehtede "Postimees" ja "Päevaleht" 1920-1940 aastakäike, Eesti Statistika Kuukirja 1920-1940, kogusteost "Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919-1929", Riigikogu 2.koosseisu 2.istungjärgu protokolle 1923.a. ja O. Kuuli, J. Kalitsa, O. Sepre, H. Saarniidu ja P. Vihalema vastavasisuliselt artikleid jooksvast perioodikast.

I

Tartu üliõpilaskonna majanduslik olukord

a.1919 - 1940

1.detsembril 1919 avati pidulikult Tartu Eesti Ülikool. Avatseremooniast võtsid osa peaminister J.Tõnisson, haridusminister K.Treffner, ministrid, kõrgemad sõjaväelased, välismaa ülikoolide esindajad.

Tartu Eesti Ülikool pidi saama kodanluse klassihuve kaitsva kaadri sepikojaks.

Eesti kodanlusele olid kõrgema haridusega spetsialistid vajalikud eelkõige kohtunike, prokuröride, politseiprefektide, riigiaparaadi juhtivate tegelaste ametikohtadele.

Kodanluse poolt püstitatud ülesanne määras ka üliõpilaste vastuvõtmise.

Formaalselt oli Tartu Ülikooli sisseastumine võimaldatud igahеле, kes oli omandanud keskhariduse ning tasus sisseastumismaksu.

Esiialgu kasvas üliõpilaste arv väga intensiivselt. Üliõpilaste arvu heogne kasv on seletatav sellega, et esialgu vajas kodanlus oma riigi korraldamiseks spetsialiste. Ka olid Oktoobrirevolutsioon ja nõukogude võim Eestis muutnud rahvahulga teadlikumaks, oli suurenenud tung hariduse järele.

1919.a. novembri lõpuks võeti vastu ainult 351 üliõpilast. Kuid 1.detsembriks 1922 oli nimekirjas juba 3115 üliõpilast, 1.detsembriks 1926 aga - 4651.¹

---

¹ Eesti Statistika Kuukiri, 1927, lk.285.

Ainuüksi 1923.a. jooksul kasvas üliõpilaste arv 25,4% võrra.

Eesti kodanlus ei elnud huvitatud sellest, et ülikooli pääseksid vaeste vanemate lapsed, sest hariduse levimine oli kodanluse klikivõimule ohtlik.

Seepärast püüti piirata töötava rahva hulgast pärinevate noorte vastuvõtmist kõrgemasse kooli.

Kõige selgemini näitab kodanluse rahvavaenulikku hariduspoliitikat ülikooli õppemaksu tõstmise statistika.

Ülikoolis õppimine oli tasuline. 1919.a. kinnitati Eesti Vabariigi kodanikele ülikooli sisseastumismaksuks 50 marka ja õppemaksuks 250 marka semestris. Välismaalastele kehtestati 2 korda suurem tasu määr.

Kodanluse vabadussõjast osavõtjaile kindlustati sõjavägede ülemjuhataja päevakäsuga tasuta õppimine kuni ülikooli lõpetamiseni.

Õppemaksu määrat tõsteti 1920.a. II poolaastal kahekordseks, s.e. 500 margani semestris. 1921.a. tõsteti õppemaksu 1000 margani semestris.

1922.a. tõsteti õppemaksu uuesti. Nüüdsest peale pidid Eesti Vabariigi kodanikud tasuma semestris 2500 marka, välismaalased 4000 marka. Vastavalt suurendati ka sisseastumismaksu 300 ja 500 margani.¹

1924.a. tõsteti ülikooli õppemaksu 3500 margani semestris, 1927.a. - 5000 margani semestris, 1930.a. - 60 kroonini semestris, 1939.a. - 75 kroonini semestris.

Seepärast pääsesid ülikooli eeskätt jõukate vanemate lapsed. Elanikkonna kehvemate kihtide jaoks eksisteerisid majanduslikud filtrid. Üheks niisuguseks oligi õppemaks.

---

1. "Üliõpilasleht" nr. 12, 15. nov. 1921, lk. 17.

Tartu üliõpilaste majandusliku olukorra ja sotsiaalse koosseisu kohta saame andmeid üliõpilaste hulgas 1921., 1926., 1930. ja 1933.a. korraldatud ankeetidest.

Esimene majanduslik ankeet statistiliste andmete saamiseks üliõpilaskonna kohta korraldati 1921.a.

Selleks ajaks oli Tartu Ülikoolis 1698 üliõpilast ja 214 vabakuulajat. Kokku õppis ülikoolis seega 1912 inimest. Ankeedist võttis osa 745 üliõpilast e. 39% üliõpilastest.

Kuigi ankeedid täideti kohati hooletult, pealiskaudselt ja isegi vasturääkivalt, mingisuguse ülevaate üliõpilaskonna kohta nad siiski annavad.

Kokkuvõtte ankeedist avaldas "Üliõpilasleht" nr.5 10. juunil 1922.a.

Ankeedist osa võtnud üliõpilastest pärinesid 53,4% maalt ja 46,6% linnast.

Sotsiaalselt päritolult oli üliõpilaste hulgas talupoegi 31,9%, ametnikke 9,7%, vabakutselisi haritlasi 9,0%, majaomanikke 9,0%, töölisi 7,9%, käsitöölisi 7,2% jne.

Üliõpilaste majanduslikku olukorda iseloomustavad andmed kuueelarve kohta.

18,14% -l vastajatest moodustas igakuine sissetulek 800-2500 marka. 2500-margalist sissetulekut kuus leeti ülikoolis 1921.a. I semestril, s.o. ankeedi korraldamise ajal, elatusmiinimumiks. See võimaldas kuidagiviisi tasuda korteri ja söögi eest ning maksta õppemaksu. Riiete ning jalanõude muretsemisele ei saanud mõeldagi.

"Üliõpilasleht" märgib nõrdimusega: "Ja sarnase "elamis- (õigemini vegeteerimis-) miinimumi juures ja alamal pidid ülikooli tööd tegema 18,14% kõigist vastajatest."

42,82% -l vastajatest moodustas sissetulek kuus 2600-4500 marka.

Sellise sissetuleku omanikud võisid mõnikord ka teatrisse minna ja muretseda mõne raamatu.

24,24% üliõpilaste sissetulek moodustas 4600-6000 marka, 13,93% - 6100- 10000 ja 0,87% -l 10000 ja enam marka kuus.

"Üliõpilasleht" teeb ankeedist lühikese ja konkreetse kokkuvõtte: "Tartu üliõpilaskond näib 1921.a. I semestril majanduslikult halvemais tingimustes olnud kui Jurjevi üliõpilaskond 1907.a."

Puulõikaja ja mullatööline olevat üliõpilasest paremas olukorras.

"Tartu üliõpilaste majanduslik olukord on katastroofiline," kirjutas 5.märtsil 1921.a. "Päevaleht".

"Enamus üliõpilasi elab sissetulekust, mis ei ole suuremad kui 3000 marka kuus, sageli aga vähemgi - 2000, 1000, isegi mõnisada."

Edasi selgitab ajaleht, mida saab üliõpilane 2000-2500 marga eest.

Tea eest peab ta maksma 600-700 marka, lõunasöögi eest üliõpilaste ühisköögist 750 marka kuus (lõunasöök maksis 25 marka). Järele jääb 600-1100 marka.

"Kui arvestada hommiku- ja õhtusöögi peale ka 25 marka (selle eest saab aga ainult teed ja leiba ilma võita), siis keskmise üliõpilase kulude arve sellega lõpebki."

"Kuid üliõpilane peab veel ostma raamatuid, kui mitte ostma, siis parandama jalanõusid ja riideid."

Üliõpilased elavad kütmata tubades, söövad 1-2 korda päevas. "Kollakas nägu, lõtv käik, igavene apaatia on sarnase režiimi tagajärg."

Ajaleht märgib, et Ameerika Noortemeeste Kristliku Ühingu Tartu sekretär J. Robinson on mõne päeva jooksul saanud üliõpilastelt 120 palvekirja.

Kirjutasid üliõpilased, kes senini olid näljale vastu pannud ja püüdnud õppida kõrvalteenistust soetamata. Need olid metsatöölise, päevatöölise, mõisa- ja vabrikutöölise, kontoriametnike pojad, kelledele isa oma kassinast 2000-3000-margalisest kuupalgast saatis 1000 marka kuus. Pojad käisid suvel tööl. Kui õppimisest aega üle jäi, töötasid puulõhkujatena, tunniandjatena, vabrikutöölisena, päevatöölisena.

"Suvel kogutud raha on otsas, õppemaksu tähtaeg läheneb, raha on ainult niipalju järel, et saab nädal aega lõunat süüa, otsitakse teenistust."

1921.a. pidi 75% üliõpilasi otsima kõrvalteenistust, et ära elada.

"Postimehes" ilmusid kuulutused: "Aus ja kaine, keskkooli haridusega noormees palub mingisugust teenistust hariduse jätkamiseks. On igasuguse tööga rahul."¹

Neid kuulutusi oli palju, peaaegu igas ajalehenumbris. Ülikooli valitsus määras puudustkannatavatele üliõpilastele abirahasid ja vabastas neid õppemaksust. Nii vabastati õppemaksu tasumisest 1922.a. I sem. 365, II sem. -460, 1925.a. I sem. 724, II sem. -738 üliõpilast.²

Õppemaksu tasumisest olid vabastatud õppursõdurid, nende eest maksis õpperaha Haridusministeerium. 1921.a. I semestris oli õppursõdureid 287, 1922.a. II semestris 715, 1925.a. I semestris -484, II semestris -398.³

---

1 "Postimees", 13. aug. 1924.

2 Eesti Vabariigi Tartu Ülikool, lk. 72.

3 samas.

Kuid ülikooli eelarvelised summad toetuste maksmiseks olid väga väikesed.

1921.a.peale anti ülikoolile riigieelarve kaudu iga-aastasteks üliõpilaste toetusrahadeks 1 miljon marka.

Stipendiumid olid järgmised:

50 stipendiumi a' 12 000

40 stipendiumi a' 8 000

20 stipendiumi a' 4 000 marka aastas.

Kuid esimese kursuse üliõpilastele stipendiume ei määratud.

Ülikooli erisummadest stipendiumi saajad olid reeglina õppemaksust vabastatud.

Peale ülikooli erisummadest eraldatavate stipendiumide olid erastipendiumid, mida määrasid mitmesugused asutused ja eraisikud.

Põllumajanduse ja loomaarsti teaduskonna üliõpilastele määrasid stipendiume Harju, Tartu, Valga, Pärnu, Viljandi, Lääne, Järva ja Saare maakonnaavalitsus.

Ka Tallinna, Tartu ja Pärnu linn määrasid puudustkannatavatele üliõpilastele abirahasid.

Tavaliselt oli maakonnaavalitsustel 1-4, linnavalitsustel kuni 10 stipendiaati.

Maakonnaavalitsuste poolt määratavad stipendiumid olid väikesed, 3000-6000 marka aastas. Linnavalitsuste toetussummad olid suuremad, moodustades kuni 1000 marka kuus.

Alates 1920.a. määras põllutöoministeerium igal aastal 10 stipendiumi a' 18 000 marka aastas loomaarsti teaduskonna üliõpilastele.

Seega määras ülikool oma erisummadest 110 stipendiumi, erastipendiumide arv oli 45-50.

Seega sai igal aastal stipendiumi 160 üliõpilast. Võttes arvesse, et 1921. a. õppis ülikoolis 1698 inimest, tuli 1 stipendium 16 üliõpilase kohta.¹

Erastipendiumide saajaid ülikooli õppemaksu tasumisest ei vabastatud.

See stipendiumide maksmise kord kehtis alates 1921. a. Kuni 1921. a. said üliõpilased riigi abiraha 1500, maksimum 3000 marka aastas.

1922. a. asutas Haridusministeerium pedagoogilised stipendiumid üliõpilastele, kes valmistusid pedagoogi elukutseks. Pedagoogiliste stipendiumide arv oli esialgu 25, 1924. a. I semestris -35, II semestris -42. Stipendiumi suuruseks oli 3000 marka kuus.²

Seega sai riiklikku toetust ainult väikene osa üliõpilastest, suurem osa pidi ise hoolitsema, kuidas läbi saada.

Ülikooli poolt määratavate stipendiumide kohta kirjutas "Üliõpilasleht" :

"Keda teidaksid küll ülikooli poolt antavad stipendiumid, mille suurem määr 12 000 marka aastas, s.e. 1000 marka kuus on, kui mööbeldatud toa eest praegu juba üle 1000 marga kuus nõutakse."

"On inimesi, kes selles "läbinälgimises" eestlastele omast edasipüüdmise visadust näevad, nälgivad loevad seda aga kõige õnnetumaks mõtteks."³

Muidugi ei nälginud Tartus kaugeltki kõik üliõpilased, vaid töörahva, tööliste ja kehviktalupoegade lapsed, kel polnud toetust kuskilt saada.

---

1 Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919-1929, lk. 71-72.

2 samas, lk. 72.

3 "Üliõpilasleht" nr. 5-6, juuli 1921, lk. 14-15.

Nagu juba varem öeldud, oli neid 1921.a. ankeedi järgi 18,14% üliõpilastest.

Elukallidus tõusis aastast-aastasse, õppemaksu kergitati. Üliõpilasperet haaras rahutus oma tuleviku pärast.

"Teenistuse leidmine on üliõpilastele raskenenud. On tõusnud üliõpilaste hädavajalikud kulud, enneolemata kõrgusele on kruvitud korterite hinnad, väga kallid on raamatud. Raha on aga raskem saada."¹

O. Sepre kirjutab "Üliõpilaslehes", et oleks asjata luua pilti üliõpilaste toitlus-^{ja} korterioludest ning äraelamise võimalustest, sest kehvik-üliõpilane on nii üldine nähtus, mida pole vaja laternaga otsida.²

O. Sepre nõuab, et tehtaks lõpp kehvikute nälgimisele ja avataks ülikooliuksed neile, "kelle vanematel pole tuhandeid ja miljoneid aktsiates."

Autor süüdistab üliõpilaskonna Edustust, kes pole selleks midagi teinud, ainult võtab võõraid vastu söömingute ja joomingutega ja korraldab ise külaskäike.

O. Sepre kirjutab, et proletaarsete üliõpilaste olukord muutub majanduskriisi süvenedes järjest kohutavamaks. Autor väljendas oma artiklis töötavast keskkonnast pärit üliõpilaste arvamust, et riik on kohustatud heaks tegema osagi sotsiaalsest ülekohtust. "Kehvikul üliõpilasel on õigus teetusele, sest see oleks ainult osakene sellest, mis tema vanematelt, vendadelt ja õdedelt on välja kurnatud."

Ülikooli valitsuse argumendi, et riigile minevat toetus kalliks maksma, sest kehvikud olla maksudega ülekoormatud, naeris O. Sepre välja: "Pandagu rikastele suuremad maksud, nad

---

1 "Üliõpilasleht" nr. 9, 7. nov. 1923, lk. 122.

2 "Üliõpilasleht" nr. 10, 24. nov. 1923, lk. 141.

on peaaegu maksuvabad! Vähendatagu sõjaministeeriumi väljaminekuid!"

"Üliõpilaslehe" toimetus trükkis O.Sepre artikli ära, kuid kommenteeris O.Sepre kriitilisi märkusi kui "stiilseid liialdusi."

1925.aastaks oli üliõpilaste olukord tunduvalt halvenenud.

Kui 1921.a. tuli 1 stipendium 16 üliõpilase kohta, siis 1925.a., seoses üliõpilaste arvu suurenemisega, stipendiumide arv aga jäi samaks, tuli 1 stipendium juba 46 üliõpilase kohta.

Kui 1921.a. sai korraliku pansioni veel 3000 marga eest kuus, siis nüüd tuli maksta juba 6000 marka.

Ka õpperaamatute hinnad tõusid tugevasti. "Üliõpilasleht" kirjutas, et vaesemad üliõpilased ei jõua raamatuid osta, sest nende hinnad on väga kõrged. Võõrkeelse kirjanduse hinnad olid 1921.a. võrreldes mitmekordistunud. Ka eestikeelne õppekirjandus ei olnud odavam.

"Postimees" kirjutas 16. augustil 1923.a., et üliõpilaste korteritega spekulereetakse. Terved majad ja majakorrad on majaomanikelt välja üüritud üüriseaduses kindlaksmääratud hinnaga. 7-10-toalise korteri eest ei ole see suurem kui 2-3 tuhat marka kuus. Toad "möbleeritakse" mingisuguse vana mööbli ja üüritakse õpilastele välja 2-3 tuh. marga eest kuus 1 toa eest.

"Üliõpilane on saanud kasuliku äritegevuse objektiks." Tartu linnavolikogu ühise väerinde rühm tegi ettepaneku korterikriisi lahendamiseks Tartus.¹

Selle ettepaneku kohaselt oleks linna korteriosakond pidanud kõik korterid registreerima, kõik tühjad, pooltühjad ja üle-

---

1 "Postimees", 27. aug. 1924.

arused eluruumid rekvireerima. Tuli kehtestada minimaalne põrandapinna norm ja korteriüüri ülemmäär möbleeritud toa eest üüriseaduses ettenähtud ulatuses. Korteriüüri tuli alandada selliselt, et see võrduks keskmiselt 40-kordse sõjaeelse üüri-ga.

Muidugi ei kavatsenud Tartu linnavolikogu kommunistide ettepanekuid ellu rakendada. Hoopis vastupidi. Linnavolikogu lubas majaomanikel tõsta korteriüüri sõjaeelsega võrreldes 80-100-kordseks. Peagi kaotati üüriseadus hoopis ja korteri-hinnad tõusid.

Eks anna üliõpilaste härmiselt raskest majanduslikust olukorrast selge pildi ka allpool esitatav Tartu Ülikooli üliõpilase Mari Luki palvekiri Haridusministeeriumi teaduse ja kunsti osakonna juhatajale 4. oktoobril 1924. a.¹

"Vähe olen ma abi palunud, kuid on silmapilke, mil omal jõul enam ei jaksa raskustest üle saada ja mil tahes või taht-mata pead kätt abipalves välja sirutama.

Uskuge, ma poleks sulge kätte võtnud, kui mul üksainuski teine pääsetee oleks olnud."

"Ma pole eile õhtust saadik midagi sünnud (sest raha on otsas) ja praegu on kell 5 õhtul, ma ei jõua enam kannatada!" "Olen olnud senini nelja-liikmelise perekonna ülalpidajaks, sest kasuisa on tiisikuses haige ja töövõimetu. Kasuemat pole mingit tööd ja 84-aastasest vanaemast pole enam millegi tegi-jat."

Missuguse hinnaga võis vaene inimene oma lapse ülikooli saata, näitab järgmine katkend: "Kasuisa on minu pärast tervise ohverdanud, sest sõjaajal tegi ta ööd kui päeva tööd, leppis paaritunnise magamisega, käis viletsasti riides, et ainult mi-

nule võimaldada ülikoolis õppimist. Liig töö, suur hool ja mure ja alateitlus - need hävitasid ta isegi kehva tervise sootumaks. Nüüd on ta surma vari..."

Mari Lukk kirjutab, et ta "... en mõtelnud kõik mõtted, kuidas olukorda parandada, kuid ühtki pääseteed ei leia." Nähtavasti oli see tütarlaps väga andekas, sest ta kirjutab, et "hr. Ney vististi teab, et võin maalida. Hää oleks, kui saaks mõned pildid ära müüa, kuid mida ei ole - need on ostjad."

"Suurte sõnadega kiidetakse - mul olla kunstiandi, kuid mis on sellest kasu, kui mul kõht tühi on."

Mari Lukk töötas Tähetornis ning kavatses kirjutada astronoomia ajalugu eesti keeles, mida siis veel ei olnud. Ta valdas hästi võõrkeeli.

"Ülikooli õppemaksu laenasin, selle pean nüüd käesoleva kuu palgast tasuma ja omale ei jää siis muidugi midagi järele."

"Raamatuid on hädasti tarvis, kuid neid osta ei saa. Ei räägi kuludest, mida nõuavad riided, need teen vanadest ümber ja ajan talve läbi, samuti ka jalanõudega, kuid pääsi on just kulu, mis seotud õppimise ja ülevalpidamisega."

Mari Lukk palus, et Haridusministeerium muretseks talle mingisugust toetust, olgu see siis laen, töö Tähetornis, mille ta vahepeal oli kaotanud või lihtne abi.

Haridusministeerium teatas, et tal puudub võimalus palve rahuldamiseks, sest pedagoogilised stipendiumid olid juba välja jagatud, toetussummadeks aga krediiti ei ole. Teda lubati edaspidi silmas pidada.

Kuid Mari Luki nime ma pedagoogilise stipendiumi saajate nimekirjas ei leidnud. Võibolla määrati talle stipendium ülikooli valitsuse poolt, võib-olla tuli tal ülikoolist lahkuda, nagu olid sunnitud tegema sajad noored enne ja pärast teda.

Üldisest majanduslikust surutisest annab tunnistust ka see fakt, et ülikooli prantsuse keele lektori dr. Siversi poeg Siegfried v. Sivers pöördus 1. aprillil 1926. a. Haridusministeeriumi poole palvega eraldada talle pedagoogiline stipendium, sest peale isa surma muutus tema majanduslik olukord väga raskeks.¹

7. jaanuaril 1927. a. kirjutas Haridusministeeriumile Salme Prikk.²

"Käesolevas semester on viimane, aga kuna ma toetust ei saa, siis pean katkestama. Vanemate vilets majanduslik olukord ei luba mingisugust abi Tartus õppimiseks."

Loodi vallavalitsus tõestas, et Salme Priki vanemad on asunikud, kes oma kehvuse tõttu ei suuda tütart toetada.

Kuid Haridusministeerium ei saanud tema palvet rahuldada, sest pedagoogilisi stipendiume määrati ainult tulevastele õpetajatele.

Elmar Anton kirjutas³:

"Olen võidelnud suurte raskustega, majandusliku kitsikusega. Sügisel, kui teised kasv! kasv! suvel omandatud teadmistega eksamitele tulevad, pean mina veel maal oma kehva ja vanat isa aitama, et selle eest saada temalt talvel toidukraami ja osaliselt ka riiet.

Jõulu ja muil pikemal kooli vaheaegadel, kui harilikult eksamitele tullakse ja ettevalmistatakse, pean mina isaga puulõikamisega ja muul viisil rendiks raha teenima."

Selliseid palvekirju ja appikarjeid on ENSV ORKA Haridusministeeriumi teaduse ja kunsti osakonna fondis sadu, tsiteerisin neist ainult mõningaid, mis kõige ilmekamalt

---

1 ENSV ORKA, f. 1108, nim. 5, sü. 453, lk. 22.

2 samas, lk. 43.

3 samas, lk. 59.

kõnelevad nendest raskustest, millega kehvemad üliõpilased ülikoolis kokku pörkasid.

Haridusministeeriumile palvekirju esitanud üliõpilased olid kõik peaaegu erandita andekad noored. Nendele teaduskondade poolt väljaantud tõendid eksamite ja arvestuste sooritamise kohta näitavad, et nad olid saanud kõige kõrgemaid hindeid.

Paljudele palvekirjadele on ülikooli professorid oma märkuse juurde lisanud, et nimetatud üliõpilane väärrib tõesti toetust.

Kuid ainult mürdosa nendest palvekirjadest rahuldati. Haridusministeeriumil ei olnud selleks krediiti. Kodanlikul riigil ei jätkunud hariduse peale raha.

Riigi majanduselus saabus stabilisatsioon kuni uue majanduskriisi puhkemiseni 1929. a. Elukallidus tõusis, üliõpilaste majanduslik olukord halvenes kiiresti.

1925. a. loeti ülikoolis elatusmiinimumiks 50000-margalist aastasissetulekut. Stipendiumi ülemääraks oli aga 12000 marka aastas. Keskmise raamat maksis üle 2000 marga. Ja neidki kasinaid stipendiume said üksikud.

Vastavalt 21. juulil 1925 jõustunud ülikooli seadusele võis õppemaksust vabastada kuni 20% üliõpilastest.

1924. a. I semestris moodustas 20% 980 üliõpilast. Õppemaksust vabastati aga 584 üliõpilast. Seega ei rahuldatud kõiki avaldusi.

1927. a. tõsteti ülikooli õppemaksu tunduvalt, 5000 margani semestris, nagu ülalpool juba öeldud.

Jrjekoradne õppemaksu tõstmine oli uus hoop kehvamate üliõpilaste pihta. Võrreldes 1920. aastaga oli ülikooli õppemaks 1927. aastaks kasvanud 20-kordseks. Muidugi tuleb siin arvesse

võtta tolleaegset rahakurssi, mis väga kiiresti langes. Ülikooli valitsus motiveeris õppemaksu tõstmist sellega, et vabariigi valitsus oli koondanud osa õppejõudude kohti ja suurendanud õppejõudude palku. Ülikool pidi oma sissetulekuid suurendama, et kulutada suuremaid summasid õppejõudude ettevalmistamiseks ja teaduslikuks täiendamiseks, õppeabinõude muretsemiseks, uute instituutide, õppetoolide, laboratooriumide asutamiseks.

Selleks ettenähtud erakorralisi krediite Riigikogu ei kinnitanud, isegi korralisi krediite kärbiti.

1927. a. tõsteti riigi eelarves riigisummadest antavaid üliõpilaste abirahasid 2 miljoni margani ja suurendati üksikuid toetusi 18000, 12000 ja 8000 margani aastas.

1927. a. I semestril vabastati õppemaksu tasumisest 973, II semestril 846 üliõpilast.

Haridusministeerium tasus õpperaha 1927. a. I semestril 243 ja II semestril 203 õppursõduri eest.¹

Kuid sellest hoolimata hakkas üliõpilaste arv kiiresti kahanema.

Üliõpilaste arv tõusis haripunkti 1926. a., mil 1. detsembriks oli ülikooli nimekirjas 4651 üliõpilast. Siitpeale algab langus. Nelja aasta jooksul (1926-1930) vähenes üliõpilaste arv 25% võrra.²

1. detsembriks 1927 õppis ülikoolis 4208, 1. dets. 1928 - 4008, 1. dets. 1929 - 3686 ja 1. dets. 1930 - 3474 üliõpilast.³

Kui 1923. a. moodustas ülikoolist aasta jooksul lahkunute protsent sisseastunuste protsendist 41,6, siis 1926. a. juba 91.

---

1 E. V. Tartu Ülikool 1919-1929, lk. 103.

2 Eesti Statistika Kuukiri, 1930, lk. 360.

3 samas.

1925. ja 1926.a. moodustas ülikoolikursuse lõpetanute arv lahkunute arvust umbes 30%, kuna 70% üliõpilasi lahkus ülikoolis^t kursust lõpetamata.¹

Õpperaha mittetasumise pärast eksmatrikuleeriti 1925.a. I semestril 100, II semestril 149, 1927.a. I semestril 147, II semestril 259 üliõpilast.²

Tunduvalt tõusis ülikoolist lahkujate arv. Peamiseks põhjuseks olid majanduslikud raskused. Neid raskusi süvendasid veelgi ilmastikuolud - 1927.aastal tabas põllumajandust põud, 1928.a. aga vihm.

Enne kursuse lõpetamist		Lõpetasid ülikooli-	
lahkusid ülikoolist		kursuse	
1919/1920	131		8
1920/1921	342		57
1921/1922	397		111
1922/1923	435		128
1923/1924	603		215
1924/1925	720		320
1925/1926	927		350
1926/1927	1198		305
1927/1928	1126		311
1928/1929	511		121

3

Majanduslike raskuste ja õppemaksu tõstmise tulemused on siin näitlikud. Peale ülikooli õppemaksu tõstmist 1927.a. tõusis ülikoolist kursust lõpetamata lahkunute arv ja vähenes lõpetajate arv järsult.

1. Eesti Statistika Kuukiri, 1930, 1930. lk. 360.

2 E. V. Tartu Ülikool 1919-1929, lk. 103.

3 samas, lk. 108.

Ajavahemikul 1919-1929 lahkus ülikoolist kursust lõpetamata 6390 üliõpilast, lõpetas kursuse 1916 inimest.¹

Sellelgi lõpetajate arvu vähesuse juures hakati juba 1925.-1926.aastal kõnelema, et ülikool produtseerivat nii palju haritlasi, et neid ei ole võimalik tööstuses, põllumajanduses ja kultuuri alal ära kasutada.

Juba 1924.a. taheti sisse viia võistluseksamid sisseastumisel, kuid sellest ei tulnud midagi välja.

Tartu Ülikooli Nõukogu arutas 4.juunil 1926.a. üliõpilaste uueks õppeaastaks vastuvõtmise küsimusi. Oigus-, arsti-, filosoofia- ja matemaatika-loodusteaduskond pidasid vajalikuks piirata üliõpilaste arvu, sest "riigi seisukohast ei saa praegust suurt üliõpilaste arvu pidada normaalseks, sest riigil ei ole võimalik kindlustada neile töökohti.

Teiseks raskendab suur üliõpilaste arv õppetööd-paljudes osakondades õpperuume ja õppejõudude arvu silmas pidades, on õppetegevus segatud."²

Kuid üliõpilaste arvu piiramist nendel aastatel siiski ei toimunud. Selle põhjuseks oli arvatavasti see, et ülikooli lõpetajate arv oli liiga väikene ja spetsialiste oli tarvis.

Tolajal oli Eesti tõepoolest eesrindlik maa üliõpilaste arvu poolest, hoolimata kodanluse reaktsioonilisest hariduspoliitikast. 1923.a. tuli Eestis iga 10000 elaniku kohta 283 üliõpilast, 1926.a. aga juba 423.

---

1 E.V. Tartu Ülikool 1919-1929, lk. 108.

2 ENSV ORKA, f. 1108, nim. 5, sü. 414, lk. 68-69.

Võrdluseks toome ära üliõpilaste arvu iga 100000 elaniku kohta mõnes teises Euroopa riigis 1926.a.: Lätis -340, Leedus -124, Soomes -130, Rootsis -147, Saksamaal -145.¹

Haritlaste üleproduktiooni küsimus sai väga aktuaalseks. Selle küsimuse arutamisest ei jäänud kõrvale ka "Üliõpilasleht".

30.novembril 1925.a. tõstis keegi O.Pihlakas "Üliõpilaslehes" üles küsimuse: "Kas praeguses haritlaste üleproduktiooni olukorras on stipendiumi saamine põhjendatud? Üliõpilasi astub ülikooli liiga palju, nende vastuvõttu tuleb piirata. Milleks soodustada kehvade üliõpilaste vastuvõtmist ülikooli?"

Haritlaste üleproduktiooni küsimuses tulid üliõpilaskonnana hulgas esile kaksipidised arvamused, mis peegeldusid ka "Üliõpilaslehes". Sellel perioodil oli väga aktuaalseks probleemiks stipendiumide küsimus, millele leht pühendas palju ruumi.

Osa üliõpilasi nõudis stipendiumide arvu suurendamist olemasoleva üliõpilaste arvu juures kolmekordseks, s.o. endise llo asemel 330 stipendiumi asutamist ja toetuse summa kahekordistamist.

"Eised, konservatiivsemad, pooldasid stipendiumide arvu jätmist samaks, "arvesse võttes EEstis olevat haritlaste hulka ja riigi rasket majanduslikku seisukorda, "küll aga nõudsid ka nemad toetuse summa kahekordistamist, et "toetus pilkena ei tunduks." ²

"Üliõpilasleht" pööras sellel ajal tähelepanu ka asjaolule, et stipendiumide määramisel ja õppemaksust vabastamisel

---

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1927, lk. 285.

2 "Üliõpilasleht" nr. 12, 30.nov.1925, lk. 270.

võeti aluseks teaduskonna suurus. Kuid seda ei peetud õigeks. Kõige arvukamaks oli õigusteaduskond, kus õppis 39,7% üliõpilastest. Kuid õigus- ja kaubandusteadust tulid õppima jõukamate vanemate lapsed. Nende teaduskondade üliõpilastel oli kergem leida kõrvalteenistust kui näiteks arstiteaduskonna üliõpilastel. Seega olid ühe teaduskonna üliõpilased paremas seisukorras kui teised.

Keegi -ldk- näitas "Üliõpilaslehes", et juttudel haritlaste üleproduksioonist Eestis ei ole tõepõhja all.¹

Ta võrdles eestlaste haridustaset Eestis elavate sakslaste ja juutide omaga ja näitas, et eestlaste haridustase on tunduvalt madalam. Eestis tuli 1 keskkooliõpilane iga 70 eestlase, 15 sakslase ja 10 juudi kohta. Üks üliõpilane tuli iga 300 eestlase, 75 sakslase ja 25 juudi kohta.

Nagu kinnitab Eesti Statistika Kuukiri 1927. a., tuli 1922. a. tõesti iga 1000 Eestis elava sakslase kohta 5 ja juudi kohta 11 korda rohkem üliõpilasi kui iga 1000 eestlase kohta. 1926. a. tuli iga Eestis elava 1000 sakslase kohta 4 ja juudi kohta 10 korda rohkem üliõpilasi kui iga 1000 eestlase kohta.²

Seega oli nelja aasta jooksul vahe küll vähenenud, kuid erinevus nende rahvusgruppide hariduslikus tasemes oli siiski tohutult suur.

Siinkohal peab muidugi silmas pidama, et juudi ja saksa vähemusrahvusest inimesed kuulusid oma enamuses valitseva klassi hulka. Nendel olid olemas materiaalsed võimalused oma laste koolitamiseks.

---

1 "Üliõpilasleht" nr. 1, 6. veebruar 1926.

2 Eesti Statistika Kuukiri, 1927, lk. 282.

Artikli autor paljastab kodanluse hariduspoliitikat. Ta näitab, et popside, vabadike, väikepõllumeeste, põllutöölise, tööliste ja teenijate lapsed õppis algkoolis 39,2%, keskkoolis 18,6 ja ülikoolis 5%.

Töösturite, ärimeeste, maja-, talu- ja mõisaomanike, vabakutseliste haritlaste lapsed õppis aga algkoolis 41,9%, keskkoolis 61,6% ja ülikoolis 95%.

Autor lõpetab oma artikli sõnadega: "Lakatagu kord ometi tüütuseni korrutatud haridusvaenulisest härraslaulust! Selle rahvuslik äratõmme pole sugugi meeldivam kui endine baltisaksa originaal!"

Kuid jutud haritlaste üleproduktioonist ei lakanud. Tehakse ettepanek korraldada ülikooli astumiseks võistluseksamid, et piirata vastuvõttu. Ka naiste arvu tahetakse ülikoolis vähendada, sest "intelligendil naisel on tähtsamaid ülesandeid täita, kui ülikoolis end pingutada."¹

1927.a. esitas Maria Saks Haridusministeeriumile abipalve pedagoogilise stipendiumi saamiseks. Ta oli 13 aastat juba töötanud õpetajana. Kuid stipendiume määrati peamiselt meestele.

"Kas seisab siis kõige suurem pahe selles, et naisterahvas olla? Kuid on ometi ka häid ja rahuldavaid naisõpetajaid!

Arvestage minu seisukorda ja avitage!"²

Kõige paremini sai ülikooli sisseastumist piirata siiski õppemaksu üleskrüvimisega. Nagu kõrgemal öeldud, tõsteti 1. jaanuarist 1927 õppemaksu 5000 margani poolaastas. Kuigi seda motiveeriti teisiti, tõsteti õppemaksu ikkagi vastuvõtu piiramiseks.

Tartu üliõpilaskonna Edustus esitas 13. okt. 1926.a. riigi-

---

1 "Üliõpilasleht" nr. 4, 1. apr. 1926, lk. 57.

2 ENSV ORKA, f. 1108, nim. 5, sü. 500, lk. 68.

vanemale ja haridusministrile märgukirja ülikooli õppemaksu tõstmise küsimuses.¹

Üliõpilaskonna Edustus tunnistas õppemaksu tõstmise üliõpilaskonnale mittevastuvõetavaks.

Märgukirjas öeldakse, et õppemaksu tõstmine puudutab valusalt kogu üliõpilaskonda, asetades valdava osa üliõpilastest äärmiselt raskesse olukorda.

Meie üliõpilane peab õige vähesega leppima, öeldakse märgukirjas. Suurem osa üliõpilasi saab omastelt toetust, kuid sageli on see väga väikene, koosnedes natuuras saadavatest riie- test, pesust, toidust ja minimaalsest rahasummast.

Osa üliõpilasi astub ülikooli lootuses, et nad leiavad kõrvalteenistust ja teevad laenu. Üliõpilasi, kes end täielikult kõrvalteenistusest elatavad, on vähemalt 30% üliõpilastest, s.o. 1500 üliõpilast.

Kõrvalteenistus mõjub õppetööle halvavalt, takistab erialasse süvenemist, pikendab stuudiumi.

Märgukirjas küdetakse, et laenust ei ole tänapäeval kerge elada, laenuprotsent on endisest vähemalt 3 korda kõrgem, laenu tasumise väljavaated peale ülikooli lõpetamist on võrdlemisi illuseorsed. Seepärast on laenutarvitamine piiratud. Suurel osal üliõpilastest on laenusaamine aga võimatu, eriti organiseerimata üliõpilastel.

Üliõpilase ülalpidamise kulud on suured. Ainult korteri, toidu, õppemaksu ja hädatarvilike hügieeniliste nõuete peale kulub vähemalt 6300 marka kuus. Seejuures ei ole arvesse võetud õppeabinõusid, mis vastavate summade puudumisel jäävad väga paljudele kättesaamatuks.

---

1 ENSV ORKA , f.1108, nim.5, sü.414, lk.172-177.

Siin ei arvestata ka väljaminekuid kirjandusele, teatrile, muusikale, spordile, mis kasvavale haritlasele peaks minimaalselgi määral olema võimaldatud.

Viljasaagi languse, kaubandusliku ja tööstusliku kriisi tagajärjel on elamistingimused meil viimasel ajal kitsamad ja raskemad kui aasta või paar tagasi, kirjutatakse märgukirjas.

Ainelise olukorra halvenemine meie kodudes, eriti aga maal, kust pärineb enamus üliõpilastest, annab ennast kõige valusamini tunda üliõpilaste elamis- ja õppimisvõimalustes.

Et juba praegu ülikoolis õppimine üle jõu käib, näitab asjaolu, et ülikoolist eemalejääjate arv aastast-aastasse tõuseb, ulatudes 1925.a. 720-ni ja et osa neist hiljem jällegi ülikooli tagasi pöördub. 1926.a. oli selliseid üliõpilasi loo.

Nende arv tõuseks ülikooli õppemaksu tõstmisel tunduvalt, ühtlasi suur^eneks isikute arv, kes pole saanud oma haridust lõpetada.

Eriti raskeks läheb õppimine üliõpilastele, kes ei saa vaesusetunnistust õppemaksust vabastamiseks.

Õppemaksu tõstmisega takistatakse ülikooli astumist. Ülikooli pääseksid ainult need, kes on jõukad, vaesed ja andekad jääksid ukse taha.

Neil, kes end kuidagi suudaksid vee peal hoida ja ülikoolis püsida, raskeneb majanduslik olukord veelgi. Üliõpilastel tuleks veelgi piirata väljaminekuid korterile, rõivastusele, toidule. See mõjub sõjapäevil raskeid katsumusi läbielanud kasvava intelligentsi vaimsele ja füüsilisele olukorrale.

Märgukirjas öeldakse: haridus ei tohi meie väikeses riigis olla üksikute eesõiguseks.

Märgukirjas kõlavad pessimistlikud noodid, kui tuleb

juttu üliõpilaste tulevikuväljavaadetest.

Märgukirjas öeldaksegi, et üliõpilased on teadlikud, et haridus ei anna neile erilisi majanduslikke eeliseid, et peale ülikooli lõpetamist ootavad neid raskused koha leidmisel.

Kuid Eesti riik, öeldakse märgukirjas, peab looma minimaalsed võimalused kõrgema hariduse omandamiseks ja eesti teaduse loomiseks.

Hariduskulusid ei saa veeretada ühiskonnalt õppijatele ja nende perekondadele, sest juba seegi, mis neil kanda tuleb praeguses kehvast majanduslikust olukorrast, nõuab neilt maksimaalseid jõupingutusi.

Märgukirjas püüdis Edustus riigivanemale selgeks teha, et õppemaksu tõstmine toob otseselt kahju rahvamajandusele ja kultuurile, sest paljud üliõpilased on sunnitud õppimist kas täielikult või osaliselt katkestama. Ka see osa üliõpilasi, kes ülikooli jääb ja püüab end kõrvalteenistusega ära elatada, toob rahvamajandusele kahju, sest õppeaeg ülikoolis venib.

Märgukirjas öeldakse, et riigi majanduslikke raskusi ei tohi parandada hariduse ja kultuuri piiramisega.

See üliõpilastelt võidetud neli miljonit marka ei vääri neid ohvreid, mida üliõpilaskond peab kandma.

Haridusministeeriumi teaduse ja kultuuri osakonna juhataja Mey oma märgukirjas haridusministrile väitis, et Edustuse märgukiri pole põhjendatud.¹

Ta väitis: õppemaksust vabastatakse 20% üliõpilastest. 1926. a. septembris töusis üliõpilaste arv Tartu ülikoolis üle 5 tuhande, 20% moodustas 1037 üliõpilast. Oppursõdureid, kelle eest õpperaha tasus Haridusministeerium, oli 294.

---

1 ENSV ORKA, f. 1108. nim. 5, sü. 414, lk. 178.

Stipendiumi said 200 üliõpilast. Seega oli võimalik vabastada õppemaksu tasumisest 1512 inimest. Kuid avaldusi õppemaksust vabastamiseks olevat esitatud ainult 870.

Sellele põhjendusele tuginedes lükati märgukiri tagasi. Kuid andmed üliõpilaste kohta, kes ~~kxx~~ ülikooli lõpetasid või sealt lahkusid, ülikooli kursust lõpetamata, ei kinnita hr. Ney optimistlikku arvamust.

2. jaanuaril 1929. aastal esitas üliõpilaskonna Juhatas haridusministrile järjekordse märgukirja üliõpilaste olukorra kohta.¹

Märgukiri maalib päris süngetes värvides pildi üliõpilaste majanduslikust olukorrast.

Seal öeldakse otse, et üliõpilaste õppimistingimused Tartu ülikoolis on praegu palju halvemaks muutunud, kui nad olid enne sõda ja isegi iseseisvuse esimestel aastatel.

1921. a. pidi üliõpilane kulutama kuus keskmiselt 25-45 krooni, nüüd aga 45-75 krooni.

Ligi 70% üliõpilasi peab otsima kõrvalteenistust. Selle tõttu pikeneb õppeaeg ülikoolis. Ei ole harvad need juhud, kus tõesti andekad inimesed õpivad ülikoolis 8-10 aastat.

Kuid kõrvalteenistust on väga raske leida, selle õnne osaliseks saavad ainult vähesed. Sissetulek kõrvalteenistusest ei ole suurem kui 30-60 krooni kuus.

Tarbeainete hinnad ja hädavajalikud kulud on keskmise üliõpilase tulude seisukohalt liiga kõrged, korterihinnad käivad otse üle jõu.

Raamatute, näiteks saksakeelsete raamatute hinnad, mida peamiselt kasutatakse, on viimase viie aasta jooksul tõus-

---

1 ENSV ORKA, f. 1108. nfm. 5, sü. 520, lk. 8-12.

4-5-kordseks.

Raha väärtus on tõusnud. Põllumehel ja töölisel on raha vähe. Tartu rahaasutused, kes senini üliõpilastele laenu andsid, on üle koormatud.

Tartu Eesti Laenu- ja Hoiuühisuselt on 806 üliõpilast saanud laenu kokku 300608 krooni, seega keskmiselt 374 krooni laenaja kohta. Laenud üliõpilastele moodustasid tervelt 11,1% kogu Laenu- ja Hoiuühisuse bilansist. Kuid Ühisus enam üliõpilastele laenu ei andnud.

Mõne viimase aastaga oli laenasaaajate ja laenusumma arv tunduvalt kasvanud. 1925. a. oli Laenu- ja Hoiuühisuselt laenu teinud ainult 358 üliõpilast kokku 84743 krooni, keskmiselt 237 krooni isiku kohta.

Seega oli laenusaaajate arv ja laenusumma mitmekordistunud, vaatamata sellele, et üliõpilaste arv ülikoolis oli tunduvalt langenud.

Laenuprotsent on nii kõrge, öeldakse märgukirjas, et see käib üle jõu isegi puhtärilistel ettevõtjatel, üliõpilastest rääkimata. Peale ülikooli lõpetamist saadav ametikoht vaevalt et võimaldab laenuprotsendi tasumist ja paljud langetavad suurtesse raskustesse.

Üliõpilaste majanduslikest raskustest kõnelevad märgukirjas toodud andmed ülikooli sisseastunute arvu ja ülikoolikursust lõpetamata lahkunute arvu kohta.

Astus ülikooli		Lahkus ülikoolist kursust lõpetamata	
1. dets. 1921-1. dets. 1922	1150		397
" 1924 " 1925	1220		720
" 1925 " 1926	1400		924
" 1926 " 1927	1044		1198

1927/1928	1222	1126
1928/1929	1230	1237

Eesti Statistika Kuukirja andmetel lahkus aastail 1926-1930 ülikoolist 6072 üliõpilast, neist lõpetas kursuse ainult 1203 üliõpilast e. 19,8%¹.

Samal ajavahemikul astus ülikooli 4895 isikut, e. 1177 isikut või 19,4% vähem kui sealt lahkus.

Ülikooli astujate hulgas oli :	1930	1929	1928	1927 ²
<u>esmakordselt ülikooli astujaid</u>	742	742	745	710
endisi üliõpilasi, kes mingil põhjusel olid õppimise katkestanud	657	488	477	334
Kokku	1399	1230	1222	1044

Seega moodustasid esmakordselt ülikooli astujad ülikooli vastuvõetute hulgas 60%, endised üliõpilased 40%, kusjuures nende üliõpilaste arv, kes ülikooli olid varem katkestanud ja hiljem sinna tagasi pöördusid, kasvas aastast-aastasse ja muutus mõne aasta pärast domineerivaks.

Järjekordne õppemaksu tõstmine toimus 1930. aastal. Õppe- maksu tõsteti 60 kroonini semestris.

Ka sellele reageeris üliõpilaskonna Edustus vihase märgu- kirjaga Ülikooli Valitsusele. See märgukiri avaldati "Üliõpi- laslehes" ja ta annab kujuka pildi Tartu Ülikooli üliõpilaste olukorrast.³

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1931. lk. 363.

2 samas.

3 "Üliõpilasleht" nr. 8, oktoober 1930.

Märgukirjas näidati, kuidas varasemad õppemaksu tõstmised mõjusid üliõpilaste arvule kahandavalt. Langes ülikooli sisseastujate arv, vähenes lõpetajate arv, tunduvalt tõusis nende arv, kes lahkusid ülikoolist kursust lõpetamata. Need andmed on eespool juba esitatud.

Märgukirja koostajada kasutasid 1926. ja 1930. a. korraldatud üliõpilaste majandusliku ankeedi andmeid.

1926. a. läbiviidud üliõpilaste ankeedi põhjal pidi üliõpilane kulutama 63 krooni kuus, kusjuures üliõpilase keskmine sissetulek oli 70 krooni.

1930. a. märtsis korraldatud ankeedi järgi pidi üliõpilane kulutama kuus 63 krooni, tema sissetulek aga moodustas 61 krooni. Seega pidi üliõpilane elu ülalpidamiseks ja õppimiseks keskmiselt rohkem kulutama kui oli tema sissetulek.

See oli tingitud sellest, et tõusid esmajärguliste tarbeainete hinnad, üliõpilane pidi rohkem maksma söögi ja korteri eest. Muidugi suurendas ka õppemaksu tõstmine üliõpilaste väljaminekuid.

Üliõpilaste väljaminekud läksid järgmiste vajaduste rahuldamiseks:

	1926	1930
korter	20,66%	21,73%
söök	30,49%	37,74%
õppemaks ja õppevahendid	12,20%	15,10%
riietus ja teised kulutused	36,65%	25,43%

1930. aastal pidi üliõpilane söögi ja korteri eest tasumiseks ning ülikooli õppemaksu maksmiseks tunduvalt rohkem kulutama kui 1926. aastal.

Seda ta tegi oma riiete, jalanõude jne. arvelt.

Märgukirjas küsitakse nõrdinult: "Kuidas suudab üliõpilane selliste väljaminekute juures inimväärselt eksisteerida?"

1930.a. ankeet annab meile ka ettekujutuse üliõpilaste sotsiaalsest koosseisust.

Ankeedi põhjal olid üliõpilaste vanematest:

41,1% töölisi,

24,24% põllupidajaid,

14,17% tööstureid ja majaomanikke,

13,36% ametnikke,

7,24% muid elukutseid.

Kui uskuda neid ankeedi andmeid, siis oli 1930.aastaks üliõpilaste sotsiaalne koosseis tunduvalt muutunud. Vaatamata majanduslikele raskustele ja kriisiolukorrale oli paljudel tööliste ja talupoegade lastel õnnestunud pääseda kõrgemasse kooli. Raskuste kiuste püüdsid nad omandada kõrgemat haridust.

Kuid nähtavasti on töölisperekondadest pärinevate üliõpilaste arv liiga suur, sest 1933.a. üliõpilaste ankeedi põhjal on see hoopis väiksem. Tööliste alla liigitati nähtavasti ka käsitöölised, väikeettevõtjad ja teised sotsiaalsed kihid.

Ankeedist võtsid osa ainult Tartus viibivad üliõpilased. Seepärast ei saa nendest andmetest teha veel järeldust üliõpilaste sotsiaalse päritolu kohta, see võis olla ka juhuslik.

Autor kasutab kodanlikku statistikat, sest töö kirjutamisel ei olnud tal teisi andmeid käepärast. Kodanlik statistika aga püüdis fakte näidata paremas valguses kui nad tegelikult olid.

Märgukirjas öeldakse, et suur osa üliõpilaste vanematest on varanduslikult kehvad. Tööliste ja enamuse ametnike palgad küündisid vaevalt elatusmiinimumini. Põllumeeste olukord oli

väga raske seoses majanduskriisi ja viljaikaldusega. Suur osa põlluharijatest olid asunikud, kellel lasusid suured riigivõlad. Isegi jõukad talud ägasid võlakoorma all.

Märgukirjas öeldakse, et ka keskmine talu ei suuda anda perepojale või -tütrelle 70 krooni kuus ülikooli õpperahaks.

Ametnike keskmine kuupalk moodustas 70-80 krooni. Sellest pole pojale või tütrelle midagi anda, vaata kuidas ise läbi saad. Väiksemaplagalistest käsi- ja lihttöolistest, popsidest ja teistest rääkimata.

Ainult 14,67%-l ankeedile vastanud üliõpilastest olid vanemad paremas olukorras.

Ankeedist selgub, et küsimusele vanemate majandusliku olukorra kohta vastasid 31,3% üliõpilastest - "raske", 28,25% - "keskmine", ainult 1,38% vastasid - "hea". 39,07% üliõpilasi jätsid küsimusele hoopis vastamata.

Kuna vanemate majanduslik olukord oli raske, kodust ei olnud toetust saada, siis pidid paljud üliõpilased seda ise muretsema.

1930.a. ankeedi järgi 37,4% üliõpilastest töötas, neist 54,6% juhuslikel, 45,4% alalisel tööil. Üliõpilased töötasid riigi- ja kantseleiametnikena, andsid järeleaitamise tunde, töötasid kooliõpetajatena, müüjatena.

Kõrvalteenistusega omale leiba teenivaid üliõpilasi oli kahtlemata palju rohkem, sest ankeedist võtsid osa ainult Tartus viibijad. Töötavate üliõpilaste arv ulatus kahtlemata 60-75%-ni, nagu sellest korduvalt räägivad artiklid "Üliõpilaslehes".

Ankeedile vastanud üliõpilastest kirjutasid 55,17 %, et nad vajavad tööd.

Selleks, et õpinguid jätkata, tegid paljud üliõpilased laenu-

Laenajate arv ja laenu keskmine summa tõusis aastast-aastasse.

Laenu tegid peamiselt taluomanike ja ametnike lapsed. Laenu saadi rasketel tingimustel, laenuprotsent ulatus 14-ni ja isegi üle selle aastas.

Laen kasvab viie aastaga kahekordseks ja mässib selle saaja võrku, kus ta sipleb kogu eluaja, kirjutatakse märgukirjas.

Märgukiri juhib Ülikooli Valitsuse tähelepanu sellele, et raske majandusliku olukorra juures on üliõpilastele makstavate toetuste arv ja toetuse summa nii pisikene, et see üliõpilaste olukorda märkimisväärselt ei paranda.

Ülikooli õppemaksu tõstmine, öeldakse märgukirjas, suurendab veelgi üliõpilaste väljaminekuid. Selleks, et oma eelarvet kuidagi tasakaalustada, peavad üliõpilased tegema kas uusi laene või otsima kõrvalteenistust. Kes aga selleks võimalusi ei oma, peab ülikoolist lahkuma.

Ülikooli Valitsus jättis märgukirja tähele panemata, nagu seda oli tehtud ka kõigi eelmiste märgukirjadega ja tõstis õppemaksu.

Ülikooli õppemaksu tõstmine ja üliõpilaste raske majanduslik olukord tingis üliõpilaste arvu vähenemise.

Kui 1. detsembril 1930. a. oli Tartu Ülikoolis 3474 üliõpilast,¹ siis 1931. a. samaks ajaks 3292, 1932. a. 1. detsembriks langes aga üliõpilaste arv 3048-ni.²

Pidevalt tõusis üliõpilaste keskmine vanus. Kui 1923. a. moodustasid kuni 25-aastased üliõpilased üliõpilaste arvust 68,5%, siis 1932. a. ainult 58% (-10,5%).³

---

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1931, lk. 360.

2 samas, 1933, lk. 198.

3 samas, lk. 201.

Üliõpilaste arv Eestis langes pidevalt. Seda näitab ka võrdlus teiste Euroopa riikidega. 1932.a. tuli üliõpilasi iga 100000 elaniku kohta Eestis -298, Lätis - 441, Leedus- 202.¹

1926.a. oli aga Eesti üliõpilaste keskmiselt arvult Lätist tunduvalt ees.

Uute üliõpilaste juurdetulek ja vanade lahkumine muutus ebaloomuliku^u intensiivseks.

	Astus ülikooli	Lahkus ülikoolist	Lõpetas kursuse
1932	50,4%	48,5%	9,3%
1931	45,7%	40,6%	10,4%
1930	37,9%	36,5%	7,2%
1929	30,7	30,7%	8,0% ²

Seega iga aastaga lahkus üha rohkem inimesi ülikoolist kursust lõpetamata.

Seejuures tuleb ära märkida seda, et ülikooli astujate hulgas ei domineerinud enam esmakordselt ülikooli astuvad keskkoolilõpetajad, vaid endised üliõpilased, kes mitmesugustel põhjustel olid varem ülikoolist lahkunud..

Ülikooli võeti vastu: ³	1932	1931	1930	1929
esmakordselt astujaid	709	787	742	742
endisi üliõpilasi	951	802	657	488
Kokku	1660	1589	1399	1230

Seega peale ülikooli õppemaksu tõstmist 1930.a. tõusis tunduvalt nende üliõpilaste arv, kes majanduslike raskuste tõttu olid sunnitud õpingud ülikoolis üheks-kaheks semestriks^e katkestama ja hiljem uuesti ülikooli astusid. Torkab silma veel üks asjaolu : tunduvalt langes nende noorte arv, kes

¹ Eesti Statistika Kuukiri, 1933, lk. 202.

² samas, lk. 202.

³ samas, lk. 202.

ülikooli astusid peale keskkooli lõpetamist.

1932.a. II semestril oli ülikoolis üliõpilasi, kes õppisid üle normaalaja 38%.40,7% mees- ja 31,4% naisüliõpilastest õppisid üle normaalaja.¹

Nii oli meestest 1932.a. II semestril ülikooli nimekirjas seisnud

üle 10 aasta	5,6%
kuni 10 aastat	3,2%
9 aastat	4,8%
8 aastat	5,6%
7 aastat	8,0%
6 aastat	7,3% üliõpilastest. ²

Kõige korralikumalt töötas arstiteaduskond, kus üle normaalaja õppijaid oli kõige vähem. Kõige rohkem oli üle normaalaja õppijaid aga loomaarsti-, usu-, põllumajanduse- ja õigusteaduskonnas.

Õppetöö ajutamisest katkestamist mõneks semestriks ja selle põhjusi selgitati ankeediga 1933.a. jaanuaris. Sellest nähtub, et 1933.a. I semestril tuli iga loo üliõpilase kohta õppetöö katkestanuid tervelt 40 ehk 2/5.³

Üliõpilased tunnistasid, et õppetöö katkestamise peamiseks põhjuseks on majanduslikud raskused.

1933.a. I semestril ülikooli nimekirjas seisnud üliõpilastest

õppisid katkestamata	Mehi	Naisi	Kokku
	57,9%	65,7%	60,4%

puudusid varemalt:

1-2 semestrit	19,9%	22,5%	20,8%
3-4 semestrit	11,0%	6,4%	9,5%
5 ja rohkem semestrit	11,2%	5,4%	9,3%
Kokku	42,1%	34,3%	39,6%

4

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1933, l. 204.

2 samas, lk. 204.

3 samas, lk. 205.

4 samas, lk. 205.

nagu siit selgub, suurenes 1933.aastal 1932.aastaga võrreldes üle normaalaja õppijate arv 1,6% võrra.

Üliõpilaste arv langes 1933.a. 2835-ni.¹

Need olid majanduskriisi sügavseisu aastad ja üks raskemaid ajajärke üliõpilaskonna elus.

Põhjaliku ülevaate Tartu üliõpilaskonna sotsiaalsest koosseisust ja majanduslikust olukorrast annab 1933.a. korraldatud majanduslik ankeet.

See oli kõigist ülikoolis korraldatud ankeetidest kõige põhjalikum ja osavõturohkem. Ankeedile vastas 96,0% üliõpilastest. Ankeet korraldati koos Riigi Statistika Keskbürooga, kes määras ankeedi andmete läbitöötamiseks 1500 krooni toetust. Ankeedi andmete läbitöötamiseks rakendati ülikooli tööbörsil registreeritud üliõpilasi. 1933.a. oli üliõpilaskonna tööbörsil registreeritud 150 tööd vajavat üliõpilast.²

Oma sotsiaalselt päritolult koosnes Tartu üliõpilaskond 1933.aastal³:

1. talupidajad	üle 10 ha suurustes taludes 23,9%	27,9%
	alla 10 ha suurustes taludes 4,0%	
2. palgalist tööjõudu	kaubanduse alal 6,1%	9,0%
rakendavate ettevõtete omanikud	tööstuse alal 2,9%	
3. isetöötavad väikeettevõtjad		12,4%
4. töölised-teenijad		11,5%
5. ametnikud (ka õpetajad)		27,1%
6. vabakutselised		4,9%
7. kapitalist elavad		7,2%

---

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1935, lk. 296.

2 "Üliõpilasleht" nr. 1, veebruar 1933.

3 Eesti Statistika Kuukiri, 1933, lk. 201.

Ankeedist nähtub, et kõige arvukalt pärines üliõpilasi ametnike -27,1%, üle lo ha suuruste talude pidajate -23,9%, väikeettevõtjate - 12,4% ja tööliste hulgast -11,5%.

Üliõpilased moodustasid rahvastiku üldarvust 0,3%. Üliõpilaste klassipäritolu iseloomustasid andmed üliõpilaste arvu kohta, kes pärinesid mitmesugustest sotsiaalsetest kihtidest nende ühiskondlike kihtide üldarvuga võrreldes.

Kõige arvukalt saatsid oma lapsi ülikooli vabakutselised haritlased -2,6% oma üldarvust, ametnikud -1,1%, ettevõtjad -0,8%, töölisel ja teenijad kõigest 0,1%.¹

Ametnike ja talupidajate hulgast pärinevad üliõpilased moodustasid enamuse kõigis teaduskondades. Eriti arvukalt õppis talupidajate hulgast pärinevaid üliõpilasi põllumajandusteaduskonnas -53,8% ja usuteaduskonnas.

Üliõpilaste elatusallikaid iseloomustasid järgmised andmed.

Valdav enamus üliõpilasi sai ülalpidamist teistelt isikutelt. Meesüliõpilastest said vanematelt toetust 58%, teenisid ise omale ülalpidamist 30,2%, sugulased toetasid 8,7%, mitmesugused asutused toetasid 1,7% ja abikaasad 1,4% meesüliõpilastest.

Naisüliõpilastest said ülalpidamist vanematelt 77,8%, teenisid ise 8,7%, sugulased toetasid 7,9%, abikaasad 4,7%, mitmesugused asutused abistasid 0,9% naisüliõpilasi.²

Siin torkab silma, et naisüliõpilased said vanematelt rohkem toetust kui meesüliõpilased. Meesüliõpilastest teenisid endale ise ülalpidamist tunduvalt rohkem kui naisüliõpilastest.

Selle põhjuseks oli asjaolu, et naistel oli tunduvalt raskem tööd leida kui meestel.

---

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1935, lk. 341.

2 samas, lk. 342.

Ülalpidamist oma ülikoolis õppivatele lastele suutsid suuremal määral anda muidugi jõukamad kihid.

Nii andsid meesüliõpilastele toetust ametnikud 30,1%, talupidajad 21,4%, kuna väikekohaomanikud suutsid anda vaid 2,7%.

Naisüliõpilastele andsid toetust ametnikud 33,7%, talupidajad 15,8%, väiketalupidajad 1,9%.¹

Ise pidid omale ülalpidamist teenima kehvematest ühiskonnakohtidest pärit üliõpilased, kellel ei olnud vanematelt toetust loota.

Niisuguseid üliõpilasi, kes ise teenisid, oli meesüliõpilaste hulgas 31,2%, naisüliõpilaste hulgas 7,7%. Ülejäänud, s.o. 68,8% mees- ja 92,3% naisüliõpilastest ei teeninud.

Teenistuses olevatest meesüliõpilastest tegutses 2% iseisivate ettevõtjatena kas siis kaubanduse, tööstuse või põllumajanduse alal.

Tavaliselt aga töötasid üliõpilased mitmesuguste ametnikena küll riigi- ja omavalitsuse asutustes-74,4%, vabakutselistena 6,4%, põllumajanduses 4,0%, tööstuses 3,7%, kaubanduses 3,4%, muudel aladel 8,1%.

Naisüliõpilastest töötasid ametnikena 38,5%, tööstuses 23,1%, põllumajanduses 5,1%, vabakutselistena 5,1% ja muudel aladel 28,2%.²

Seega valdav enamus üliõpilastest, kes ise endale ülalpidamist muretsesid, töötasid ametnikena. Paljud ametnikud pidid töökoha säilitamise huvides ülikooli lõpetama, et mitte vallandatud saada.

---

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1935, lk. 342.

2 samas, lk. 343.

Ankeediga saadi andmeid ka erinevatest sotsiaalsetest kihtidest pärinevate üliõpilaste soovitava elamisstandardi kohta.

Naisüliõpilased olid vähemhõudlikud. 22% naisüliõpilastest olid rahul 50-kroonise sissetulekuga kuus. Meestest leppisid sellise elamisstandardiga ainult 11,1%.

Vaesematest kihtidest pärit üliõpilased olid tagasihoidlikumad.

Üle 50% talupidajate, tööliste, väikeettevõtjate hulgast pärinevaid üliõpilasi olid rahul 51-100-kroonise sissetulekuga kuus, s.t. leppisid keskmise ametniku palgaga. Naisüliõpilastest soovisid sellist sissetulekut kuus 67,3%.¹

Üliõpilased omale palga suhtes asjata illusioone ei teinud, vaid arvestasid reaalseid võimalusi, mis neid ootasid peale ülikooli lõpetamist.

1931.a. novembris avaldas "Üliõpilasleht" nr. 12 karikatuurid pealkirja all "Tudengi tuleviku väljavaated". Karikaturist ennustas, et peale ülikooli lõpetamist saab loodusteadlane aedniku nooremaks jooksupoisiks, matemaatik võib hakata ekspressiks, sest majanumbreid ta oskab kindlasti lugeda, agronoom võib aga hakata karjapoisiks.

Kui olukord just täpselt nii ei olnud, siis tõepõhi oli sellel all kindlasti. Peale ülikooli lõpetamist oli noorel kõrge-
ma haridusega spetsialistil tööd väga raske leida. Valida polnud siin midagi, peasi et mõne tööotsa kätte sai..

Ankeet selgitaski üliõpilaste väljavaateid töökohale peale ülikooli lõpetamist. Enam-vähem realselt lootsid leida töökohta 41,3% meesüliõpilastest ja 17,2% naisüliõpilastest.

---

¹ Eesti Statistika Kuukiri, 1935, lk. 343.

Seega olid meestel kohasaamise väljavaated tunduvalt paremad kui naistel.

Kõige paremas olukorras olid muidugi töösturite hulgast pärinevad üliõpilased. Nendest oli 49,2% meestest ja 38,7%¹ naistest kohasaamine kindlustatud.

Soodsamas olukorras olid ka vabakutseliste haritlaste hulgast pärinevad üliõpilased, sest nad jätkasid oma vanemate tegevust.

Kuid valdaval enamusel üliõpilastest, 58,7%-l mees- ja 82,8%-l naisüliõpilastest ei olnud väljavaateid töökoha saamiseks peale ülikooli lõpetamist.

Prof. P. Vihalem iseloomustab neid takistusi, mis kerkisid ülikooli lõpetanute ette tööleasumisel.

Kui noor spetsialist tahtis saada kohtuniks, pidi ta vähemalt kolm aastat, tavaliselt aga viis aastat töötama palgata kohtuniku kandidaadina.

Selleks, et notariks saada, oli vaja maksta sisse rahaline tagatis, mis ületas töölise kolmeaastase palga.

Raske oli saada ka advokaadiks. Kõigepealt oli vaja töötada viis aastat vandeadvokaadi abina minimaalse tasu eest, teiseks oli vaja saada advokaatide kolleegiumi nõusolek advokaadiseisusse astumiseks. Kolleegium aga koosnes kodanlikest tegelastest. Advokaadiseisusse vastuvõtmisel arvestati ka kandidaadi majanduslikku seisundit.

Lõppeks võis advokaat, notar, arst või mõni teine vabakutsese esindaja loota klientuurile, järelikult ka teenistusele ainult siis, kui tal õnnestus endale muretseda hästisisustatud vastuvõtukabinet kesklinna käidavamas kohas.²

---

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1935, lk. 344.

2 "Noorte Hääl", 26. jaan. 1957.

Seepärast kirjutasidki ankeedi vastustes 86,6% tööliste, 86,5% talupidajate ja 86,2% väikeettevõtjate hulgast pärinevaid üliõpilasi, et neil ei ole väljavaateid teenistuse leidmiseks peale ülikooli lõpetamist.¹

Vaesematest kihtidest pärit üliõpilased, kes iseseisvalt omale leiba teenisid, pidid paljud veel toetama oma vanemaid, vendi ja õdesid.

Ankeedi järgi pidasid 14,5% mees- ja 2,2% naisüliõpilasi, kes pärinesid väiketalu poegade, tööliste ja väikeettevõtjate hulgast, ülal teisi isikuid.

See raskendas nende niigi jub xraske olukorda veelgi.

Paljudel üliõpilastel oli puudus kehakattest ja õppevahenditest. Selliseid üliõpilasi oli meeste hulgas 21,3%, naiste hulgas 21,8%.

Puudust jalanõudest ja riietest tundsid muidugi vaesematest sotsiaalsetest kihtidest pärinevad üliõpilased.

Nii selgub ankeedist, et 43,6% väiketalu poegade, 29,1% tööliste ja 27,1% väikeettevõtjate hulgast pärit meesüliõpilasi tundis puudus kehakattest.²

Samal ajal tundis puudust kehakattest vaid 5,3% üliõpilasi, kes pärinesid kaubanduslikust keskkonnast.

Naisüliõpilaste osas oli pilt samasugune.

Väikepõllupidajate hulgast pärinevatest naisüliõpilastest tundis puudust kehakattest 37,9%, tööliste hulgast pärit naisüliõpilastest 37,3%.³

Väikepõllumees ja tööline ei saanud anda oma lapsele sellist igakuist elamisraha nagu äri- või vabrikuomanik.

---

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1935, lk. 344.

2 samas, lk. 344.

3 samas, lk. 344.

Ankeet annab vastuse ka õppevahendite kasutamise kohta. Oppevahendeid osteti vähe, enamuses kasutati laenatud. Raamatukogud olid avatud kõigile, olgu see siis rikas või vaene.

Kuid õppevahendite puuduse üle kurtsid ankeedis just jõukamatest kihtidest pärit üliõpilased. See häda polnud muidugi majanduslikku laadi, vaid näitas jõukate kõr^porantide suhtumist ülikoolitöösse. Kor^oprandid prassisid ülikoolis ega saanud selle kõrvalt mahti õppimisega tegelda.

Ankeet andis vastuse ka üliõpilaste toitlusolude kohta, mis oli üliõpilaste majandusliku seisukorra iseloomustamise seisukohalt väga tähtis.

Suurem osa üliõpilasi, 86,0% meestest ja 83,9% naistest võisid iga päev süüa sooja toitu. Kuid 14,0% mees- ja 16,1% naisüliõpilastest see võimalus puudus.

Kõige halvemini toitusid talupidajate hulgast pärinevad üliõpilased, kelledest 81,4% mehi ja 69,0% naisi sõid iga päev sooja toitu.

Järgnesid väiketalupidajate - meestest 72,3%, naistest 72,4%, ja tööliste lapsed - meestest 83,9% ja naistest 69,8%, kes iga päev võisid süüa sooja toitu.

Meestest toitusid kõige halvemini väiketalupidajate hulgast pärinevad üliõpilased, järgnesid talupidajate ja tööliste lapsed.

Naistest olid kõige halvemas olukorras talupidaja, tööliste ja väiketalupidaja perekonnast pärit üliõpilased.¹

Üks kord nädalas sõi sooja toitu 0,4% mees- ja 0,7% naisüliõpilastest, kaks korda nädalas sõid sooja toitu 1,2% mees- ja 0,9% naisüliõpilasi.²

---

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1935, lk. 345.

2 samas, lk. 345.

Üks kord sõid nädalas sooja toitu tööliste ja väiketalupidajate lapsed.

Väga täpselt on iseloomustatud ka üliõpilaste korteriolusid.

Vähe oli neid üliõpilasi, kelle korteriolud väga lähedad olid. 6,3% mees- ja 3,1% naisüliõpilastest pidasid 3 ja enamatoalist korterit. Suurem osa üliõpilasi elas aga möbleeritud tubades, meestest 57,9% ja naistest 63,7%.¹

Kõige paremad korteritingimused olid muidugi jõukatest kihtidest pärinevatel üliõpilastel, kõige halvemad-vaeste vanemate lastel.

Ainult 46,9% tööliste hulgast pärit üliõpilasi elasid möbleeritud toa. Valdav enamus elas pooles toa. Poole ja väiksema ruumi kasutajaid oli üliõpilaste hulgas mehi 25,9% ja naisi 28,8%.² Need noored üürisid toa mitme peale.

Allüürnikena elasid kehvematest kihtidest pärit üliõpilased: väiketalupoegadest pärit üliõpilastest 38,2%, talupidajatest 31,7% ja tööliste hulgast pärinevatest üliõpilastest 27,2%.³

Üliõpilaste korteritest loeti 69,6% olevat ilma puudusteta. Puudustega kortereid oli 20,6%. 8,6% korteritest olid kärarikkad, 5,7% külmad, 3,2% korteritest olid niisked ja 2,4% pimedad.⁴

Nendes korterites elasid vaesemad üliõpilased, 31,4% väiketalupoegade ja 23,4% tööliste hulgast pärit üliõpilasi.

---

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1935, lk. 345.

2 samas, lk. 345.

3 samas, lk. 346.

4 samas, lk. 346.

Üliõpilaste majanduslikku olukorda iseloomustavad ka andmed keskmise väljamineku kohta kuus, mida üliõpilane pidi tegema korteri, toidu, riietuse eest tasumiseks ja teisteks kuludeks.

Kõige väiksema summa kulutasid korteri eest tasumiseks töölised. Töösturi perekonnast pärit üliõpilane kulutas aga kõige rohke, 16,19 krooni kuus, äriomanike lapsed veidi vähem - 15,76 krooni.

Jõukamatest kihtidest üliõpilased võtsid parema korteri ja tasusid selle eest kuus keskmiselt 4,28 krooni rohkem kui vaestest perekondadest üliõpilased.¹

Keskmiselt kulutasid üliõpilased korteri eest tasumiseks 14,94 krooni kuus.

Toitumiseks kulutasid üliõpilased keskmiselt 21,11 krooni kuus. Kõige rohkem kulutasid söögile muidugi töösturite, kõige väiksema summa väiketalupidajate lapsed.

Üldiselt kulutasid üliõpilased söögile kuus keskmiselt 7,17 krooni rohkem kui korterile.²

Mitmesugusteks muudeks kuludeks nagu riiete, jalanõude parandamine pidi üliõpilane kulutama 16,74 krooni kuus. Ka nende kulutuste osas seisavad esikohal tööstusliku ja kaubandusliku kodanluse hulgast pärinevad üliõpilased, viimasel kohal tööliste ja väiketalupidajate lapsed.

Üldse kulutas üliõpilane korterile, toidule ja muudeks hädavajalikeks kuludeks keskmiselt 51,79 krooni kuus, kusjuures siia hulka ei ole arvestatud ülikooli õppemaksu.³

---

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1935, lk. 346.

2 samas, lk. 346.

3 samas, lk. 346.

See üliõpilaste keskmine kuu kuluarve näitab, kuivõrd raske oli vaestel vanematel saata oma lapsi kõrgemasse kooli. Moodustas ju töölise keskmine palk kuus umbes 70-80 krooni.

Oma lapse saatmine ülikooli nõudis vaestelt vanematelt tõesti kangelaslikke jõupingutusi.

Vaeste vanemate kaps, kel kodust ei olnud toetust loota, pidi kas leidma kõrvalteenistuse või tegema laenu.

Ankeedi andmed kinnitavadki seda. Tervelt 38,3% üliõpilastest olid teinud võlgu, et ülikoolis õppida. Nendest moodustasid meesüliõpilased 79,0% ja naisüliõpilased 21,0%.¹

Üliõpilaste laenusumma moodustas 1933.a. 673.690 krooni, sellest langes meesüliõpilastele 596645 ja naisüliõpilastele 75045 krooni. Keskmiselt tuli iga laenaja kohta 561 krooni.

Laenu teinud meesüliõpilaste keskmine võlasumma moodustas 624,89 ja naisüliõpilastel 310,10 krooni.²

Seega olid meesüliõpilased hoopis rohkem laenudega kooratud kui naisüliõpilased.

Kui üliõpilaste poolt tehtud laenu summa ära jagada kogu Tartu Ülikooli üliõpilaste arvule, siis langeks igale meesüliõpilasele 283,18 krooni ja igale naisüliõpilasele 73,93 krooni.³

Laenusaaajate arv ja keskmine laenusumma olid seega 1933. aastaks 1930. aastaga võrreldes tunduvalt kasvanud.

38,3% Tartu üliõpilaskonnast siples võlgades, sellise kokkuvõtte võime teha.

Üliõpilased tegid võlgu rahaasutustelt, eraisikutelt ja mitmesuguste abirahade arvel.

---

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1935. lk. 347.

2 samas, lk. 347.

3 samas, lk. 347.

Rahaasutustelt olid kõige rohkem võlga võtnud väiketalupidajatest pärit üliõpilased. Nende arvele langes 22,6% rahaasutustelt tehtud võla summast. Neile järgnesid talupidajate lapsed.

Ka keskmise võlasumma poolest kuulus esikoht väiketalupidajate hulgast pärinevatele üliõpilastele, teisel kohal olid vabakutseliste haritlaste lapsed.¹

Kõige vähem tegid laenu muidugi töösturite ja kaupmeeste pojad ja tütreid.

Üldse olid 1933. aastaks laenu teinud rahaasutustelt 464 üliõpilast e. 14,8% laenajatest, kusjuures laenu kogusumma moodustas 242975 krooni.²

Ka eraisikutelt laenasid kõige enam väiketalupidajate hulgast pärinevad üliõpilased, kõige vähem aga äriomanike lapsed.

Eraisikutelt olid üldse laenu teinud 963 üliõpilast e. 30,8% laenajatest.³

Abirahade arvelt laenajate hulgas olid jällegi esikohal väiketalupidajate lapsed. Üldse olid abirahade arvel laenu teinud 204 üliõpilast. Laenu kogusumma moodustas 49375 kr.⁴

Nagu siit selgub, olid laenudega kõige rohkem koormatud väiketalupidajate lapsed, kuid laenu summa oli kõige suurem talupidajate poegadel ja tütardel. Neile järgnesid ametnike hulgast pärinevad üliõpilased.

Kõige raskematel tingimustel saadi laenu rahaasutustelt, kes nõudsid 14 ja isegi enam protsenti aastas. Kõige soodsamatel tingimustel sai laenata eraisikutelt ja seda laenu tegemise moodust kasutati ka kõige ohtramini.

---

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1935, lk. 347.

2 samas, lk. 347.

3 samas, lk. 348.

4 samas, lk. 348.

Üliõpilased tegid kõige sagedamini väikesi laene, 51-100 või siis 101-200 krooni piires. Neid laene kasutati ülikooli õppemaksu tasumiseks, mis käis paljudele üle jõu.

Eriti raskes olukorras olid just esimese kursuse üliõpilased, sest kahel esimesel semestril tuli õppemaksu tasuda tingimata kõigil, stipendiume aga esimese kursuse üliõpilased ei saanud. Alates teisest kursusest, olenevalt õppe-
edukusest ja majanduslikest oludest, võis Ülikooli Valitsus üliõpilasele kas määrata stipendiumi või vabastada ta õppemaksu tasumisest.

Stipendiumid olid kaheksugused, ülikooli määrsummadest eraldatavad ja erastipendiumid, mida määrasid asutused ja eraisikud.

1933.a. ankeedi andmetel olid 29,4% üliõpilastest vabastatud õpperaha maksmisest, neist oli meesüliõpilasi 29,3% ja naisüliõpilasi 29,6%.¹

Kui neid arve uskuda, siis vabastas Ülikooli Valitsus 1933.a. õppemaksu tasumisest tunduvalt rohkem üliõpilasi, kui seda ülikooli seadus ette nägi.

Stipendiumi sai ülikooli määrsummadest 7,3% üliõpilastest. Erastipendiume sai 5,5% üliõpilasi. Seega said 12,8% üliõpilastest stipendiumi.²

Need andmed tunduvad üleliia suurtena, sest "Üliõpilasteleht" tunnistab hoopis muud.

Reeglina olid üliõpilased, kes said stipendiumi ülikooli määrsummadest, vabastatud õppemaksu tasumisest, Erastipendiumi saajad aga pidid õppemaksu tasuma.

---

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1935, lk. 349.

2 samas, lk. 349.

Enamus erastipendiume määrati mitmesuguste asutuste poolt arsti-, loomaarsti- ja põllumajandusteaduskonna üliõpilastele.

1933.a. üliõpilaste ankeedi andmetel vabastati 42,5% tööliste hulgast pärinevaid mees- ja 54,5% naisüliõpilasi ülikooli õppemaksu tasumisest. Väiketalupidajate perekondadest pärinevatest üliõpilastest olid 37,9% mehi ja 44,8% naisi õppemaksust vabastatud.

Isetöötavate väikeettevõtjate lastest ei maksnud ülikooli õppemaksu 34,9% mees- ja 29,1% naisüliõpilasi.¹

Üsna palju vabastati ülikooli õppemaksu tasumisest ka talupidajate lapsi, 33,0% mees - ja 29,4% naisüliõpilastest.²

Analoogiline oli olukord ka stipendiumide määramisel.

Ankeedi andmetel said stipendiumi 13,7% väiketalupidajate hulgast pärinevaid mees- ja 6,9% naisüliõpilasi, 15,4% tööliste hulgast pärinevaid mees- ja 14,9% naisüliõpilasi, 11,8% väikeettevõtjate hulgast pärinevaid mees- ja 4,5% naisüliõpilasi.³

Sarnaselt jaotati ka erastipendiumid.

Kuigi Ülikooli Valitsus vabastas õppemaksust ja määras stipendiume vaestest perekondadest pärit üliõpilastele, olid ülikooli määrsummad selleks liiga piiratud ja õppemaksust vabastatute arv liiga väikene, et nende olukorda kaardinaalselt parandada.

Enamus vaestest perekondadest üliõpilasi pidi tasuma õppemaksu ega saanud toetust riigilt .

---

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1934. lk. 349.

2 samas, lk. 349.

3 samas, lk. 349.

Nende õppeaeg ülikoolis venis, sest majanduslike raskuste tõttu nad pidid ajutiselt ülikoolist lahkuma, kuhu nad hiljem, kui selleks avanes väikseimgi võimalus, jälle tagasi tulid.

1933.a. ankeedist selgubki, et 39,6% üliõpilastest olid õppimise ajutiselt katkestanud. Seejuures katkestasid ülikoolitöö kõige sagedamini väiketalupidajate, talupidajate, tööliste ja väikeettevõtjate lapsed.

Nagu üliõpilased tunnistasid, oli rohkem kui 50 % selle sammu astunud just majanduslikel põhjustel. Eriti silmatorkav oli see tööliste ja väiketalupoegade perekondadest pärinevate üliõpilaste hulgas. Tervelt 59% töölistest ja 56,9% väiketalupidajatest pärinevaid üliõpilasi olid õppetöö ülikoolis katkestanud.¹

Ülikooli õppevaheaja kasutamisel ilmnisid jällegi sotsiaalsed erinevused.

Jõukate vanemate lapsed külastasid suvituskohhti, käisid välismaal huvi- ja õppereisidel. Vaeste vanemate lapsed, tööliste, väiketalupoegade ja talupoegade lapsed tegid suvevaheajal tööd, et teenida omale ülikooli õpperaha.

Tehes üliõpilaste 1933.a. majanduslikust ankeedist lühikese kokkuvõtte, võib öelda, et valdav enamus Tartu Ülikooli üliõpilastest pärines 1933.a. materiaalselt enam-vähem kindlustatud perekondadest. Tööliste, väiketalupidajate ja käsitööliste lapsed moodustasid üliõpilaste arvust ca 28%.

Nende materiaalne olukord oli ka kõige viletsam. Nemad elasid niisketes ja pimedates tubades, sõid mõne korra nädalas sooja toitu, tundsid puudust riietest ja jalanõudest,

---

¹ Eesti Statistika Kuukiri, 1935, lk. 350.

ei suutnud osta õppevahendeid. Kodust nad toetust ei saanud, vanemate väikene sissetulek ei võimaldanud seda ja pidid seepärast ise töötama või laenu arvel õppima.

Riiklikud toetused üliõpilastele hakkasid iga aastaga vähenema. Nagu juba ülalpool öeldud, suurendati 1927.a. küll ülikooli määrsummadest eraldatavate stipendiumide arvu 155-ning abiraha suuruseks kinnitati 180, 120 ja 80 krooni aastas. ^{kuus} Auid juba 1932.a. kehtestati uued stipendiumide määrad - 150, 100 ja 70 krooni ^{aastas} ~~kuus~~. Toetuste arv vähenes 148-ni, 1935.a. aga 128-ni.¹

Ka Haridusministeeriumi poolt eraldatavate pedagoogiliste stipendiumide arvu ja toetussumma suurust kärbiti.

Kui varem moodustas pedagoogilise stipendiumi suurus 30 krooni kuus, siis alates 1933. aastast vähendati seda 25 kroonini kuus.²

Iga aastaga vabastati üha vähem üliõpilasi õppemaksust. Kui varematel aastatel vabastati õppemaksu tasumisest aastas keskmiselt 500-700 üliõpilast, mõni aasta isegi rohkem, siis 1934.a. vabastati täielikult ainult 256 ja osaliselt 156 üliõpilast pluss 128 stipendiaati.³

Vahepeal peab aga kõnelema veel ühest üliõpilaskonnana hulgas korraldatud ankeedist. 1933.a. kevadel viidi Tartu Ülikooli üliõpilaste hulgas läbi tervislik ankeet.

Ankeedi andmed pakuvad materjali selle kohta, kuidas üliõpilaste majanduslik olukord avaldas mõju nende kehakaalule ja pikkusele. Ankeet näitas ka, milliseid haigusi üliõpilased põdesid.

---

1 "Üliõpilasleht" nr. 3, märts 1934.

2 ENSV ORKA, f. 1108. nim. 5, sü. 741, lk. 163.

3 "Üliõpilasleht" nr. 3, märts 1934.

Ankeedist selgus, et Tartu üliõpilaste keskmiseks pikkuseks oli meestel 173,83 ja naistel 160,98 sm. Eesti meeste keskmiseks pikkuseks loeti tolajal 172,5 ja naiste keskmiseks pikkuseks 160,0 sm.

Seega ületas üliõpilaste keskmine pikkus tunduvalt eesti rahva keskmise pikkuse.

Kõige pikema kasvuga olid töösturite ja vabakutseliste haritlaste lapsed.

Meesüliõpilastest omasid kõige väiksemat kasvu väike-talupidajate ja tööliste lapsed, naisüliõpilastest aga väike-talupidajate ja kaupmeeste lapsed.

Sellised erinevused üliõpilaste kehakasvus olid tingitud materiaalsetest elutingimustest, kõigepealt aga toitumusest.

Analoogilised erinevused ilmsid ka üliõpilaste kehakaalus.

Üliõpilaste keskmine kaal ületas rahva keskmise kaalu. Suurima kehakaaluga olid meesüliõpilastest töösturite, talupidajate ja kapitalist elavate isikute lapsed, naisüliõpilastest samuti talupidajate ja töösturite lapsed.

Väiksema kehakaaluga meesüliõpilased pärinesid ametnike ja tööliste, naisüliõpilased aga ametnike ja kapitalist elavate isikute perekondadest.¹

Seega avaldus vanemate sotsiaalne seisus väga ilmekalt üliõpilaste kehakaalus ja -kasvus.

Rasked elutingimused ja paljude halb toitumus mõjusid rüünerivalt üliõpilaste tervisele.

Ankeet tunnistas, et kõige levinumaks pärilikuks haiguseks üliõpilaste hulgas oli tuberkuloos 254 üliõpilasel. Kopsuhai-gusi põdesid 148 üliõpilast, tuberkuloosi aga 84 üliõpilast e. 2,5% üliõpilaste arvust.

---

¹ Eesti Statistika Kuukiri, 1934, lk. 357-360.

Südamehaigusi põdesid 140 üliõpilast.¹

Küsimus haritlaste üleproduktsoonist muutus iga aastaga aktuaalsemaks. Selles küsimuses võtsid sõna ülikooli professorid, Riigikogu liikmed, palju ilmus sellekohaseid artikleid ajalehtedes.

28. märtsil 1934 võttis "Postimehes" sõna tolelaegne haridusminister prof. K. Konik.

K. Konik ei olnud sellega rahul, et "diploomitud isikute arv riigis kasvab nagu kevadine rohi." Diplomeeritud isikute hulgas olevat 50% poolharitlasi. Nähtavasti vihjab K. Konik sellele, et paljud üliõpilased jätsid ülikooli pooleli majandusliku kitsikuse tõttu, ülikooli lõpetajad aga ei saa oma võimeid rakendada omandatud erialal, vaid on rahul igasuguse töökohaga. See tekitas sotsiaalset rahulolematust.

Arstide arv olevat K. Koniku arvates Eestis liiga suur. Ülikoolis õppivat arstiteaduskonnas igal kursusel 20-25 inimest, jätkuks 10-15-st.

Haritlaste üleproduktiooni peab K. Konik haritud proletariaadi loomiseks, mis on riigis poliitiliselt halb nähe.

"See element on riigielus rasketel aegadel sama vähe vastu pidav nagu põhjakihidki. Poolharitlased ja põhjakihid on väga lähedased. Oma sihtide saavutamiseks ei vali kumbki vahendeid."

"Kui me veel 15 aastat valmistame ette diploomitud poolharitlasi, siis meie riigi iseseisvusest ei jää midagi järele."

Avalikumalt väljenduda on raske. K. Konik ütles otse välja kodanlike kihtide mure, et hariduse tungimine rahva hulka võib ohustada kodanlikku riiki. Harimatuid inimesi on ju kergem valitseda. Kuid ühes oli K. Konikul õigus, eesti intelligents oli tõesti kodanlikku korda vaenulikult häälstatud

ja läks suures enamuses 1940. a. juunisündmustega kaasa.

¹ "Postimees", 4. nov. 1934.

Ja see toimus hoopis kiiremini, kui K. Konik arvata võis.

K. Koniku arvates oleks Eesti oludes olnud küllaldaseks üliõpilaste arvuks 1500 inimest, s. t. haridusministri arvates oleks üliõpilaste arvu Tartu Ülikoolis tulnud vähendada rohkem kui 2 korda.

Selle eesmärgi saavutamiseks soovitab ta läbi viia selektsiooni algkoolist keskkooli astujate hulgas. Igast 20-st keskkooli lõpetajast aga olevat ainult 1-2 kõlblikud ülikooli vastuvõtmiseks.

29. märtsil 1934 võttis "Postimehes" sõna prof. A. Piip. Tema leidis, et üldhariduse seisukohalt pole soovitav piirata üliõpilaste arvu. Küll aga olevat kitsendused vajalikud erihariduse seisukohalt.

A. Piip leidis seega, et spetsialiste meil vaja ei ole, nende ettevalmistamist tuleb piirata, kuid üldist ülikooliharidust piirata ei maksa, haritud kodanlasi on tarvis.

A. Piip arutas nii. Kui üliõpilaste arvu vähendatakse, siis vähenevad ka ülikooli sissetulekud õppemaksust. Järelikult tuleb õppemaksu tõsta. Aga kes jõuab kõrget õppemaksu tasuda? Muidugi jõukate vanemate lapsed. Vaestematest perekondadest lastel pole vaja kõrgemasse kooli astuda.

Niivõrd avalikult reaktsiooniliste seisukohtade vastu, nagu olid K. Koniku ja A. Piibu seisukohad, astus teravalt välja isegi J. Tõnisson.

Ka ülikooli üksikud teaduskonnad astusid välja üliõpilaste arvu piiramise vastu, sest mingisugust spetsialistide üleproduktiooni¹ Eestis ei ole.

---

1 "Postimees" 28.-29. aprillil 1934.

Kuid 1935.a. sügisel piiras Haridusministeerium üliõpilaste vastuvõtmist ülikooli ja määras vastuvõetavate üliõpilaste arvu kindlaks 690-le üliõpilasele.

Arstiteaduskonnas määrati üliõpilaste kohtade arv 50-le, loomaarstiteaduskonnas 20-le, põllumajandusteaduskonnas 40-le jne.¹

Kui soovijaid oli rohkem, tuli korraldada võistluseksamid.

Nii püüdis riigivõim panna piiri kõrgema hariduse omandamisele ja piirata haritlaste ettevalmistamist, sest olemasolevatelegi haritlastele ei olnud töökohti pakkuda.

Seda üliõpilaste arvu piiramist tuleb seostada K. Pätsi 1934.a. reaktsioonilise riigipöördega. Peale seda algas kiiresti riigi fašiseerimine. Ka hariduselus pääses võimule kõige reaktsioonilisem suund. Selle väljenduseks oligi 1934.a. tagurlik koolireform ja üliõpilaste arvu piiramine.

Nagu kõrgemal öeldud, langes Tartu Ülikooli üliõpilaste arv 1933.a. 2835-ni. 1934.a. tõusis üliõpilaste arv 3241-ni. Seega oli üliõpilaste arvus märgata teatud tõusu, esimest korda viimase kaheksa aasta jooksul.²

1934.a. moodustasid üliõpilased vanuses kuni 25 aastat üliõpilaste arvust 60,7%, 1932.a. aga 58,0%. Seega normaalvanuserühm suurenes veidi 25.-29.a. vanuserühma arvel, kuna vanemate üliõpilaste- 30aa. ja enam - arv püsis suhteliselt endisel tasemel (1934.a. - 15,8%, 1932.a. - 15,7%).³

Üliõpilaskonna igaaastane liikumine jäi endiselt ebaloomulikult intensiivseks.

---

1 "Edasi", 16. aug. 1952.

2 Eesti Statistika Kuukiri, 1935, 1. 296.

3 samas, lk. 298.

1934.a. lahkus ülikoolist tervelt 68,5% üliõpilastest, neist kursust lõpetamata 58%. 82,8% üliõpilaskonna koostisest asendus uutega. Kursuse lõpetas 1934.a. 10,5% üliõpilastest.¹

Ülikooli sisseastujate hulgas olid ülekaalus mitte keskkooli lõpetajad, vaid endised üliõpilased.

Nii astus 1934.a. ülikooli esmakordselt 1067 isikut, endisi üliõpilasi aga 1282 isikut.²

1934.a. moodustas ülikoolikursuse lõpetanute arv ülikoolist aasta jooksul lahkunute arvust 15,3%, kuna 1933.a. oli see protsent veidi kõrgem - 16,7%.³

Siit on näha, et iga aastaga lahkus ülikoolist üha rohkem inimesi, kes ei olnud lõpetanud ülikooli kursust.

Kõige selle põhjustaks oli üliõpilaste majanduslik olukord. Haridusministeeriumi teaduse ja kunsti osakonna fondis on säilinud palju härdaid abipalveid nendest aastatest. Briti sageli palusid üliõpilased ühekordset toetust, et tasuda ülikooli õppemaksu.

14. okt. 1934 kirjutas üliõpilane Leili Trees Haridusministeeriumile kirja, milles palub toetust ülikooli õppemaksu -60 krooni semestris- tasumiseks. Ta kirjutab: "Olen rahata. Ainukeseks sissetulekuallikaks on mõned inglise keele tunnid, millest saan kuus umbes 10 krooni ja sellestki ei jätku mul enese ülalpidamiseks ega õppemaksu tasumiseks ülikooli."⁴

Tartu l. jaoskonna politseikomissar andis talle välja vaesusetunnistuse, milles oli öeldud, et tema ema teenis juhuslikel töödel 5 kr. kuus, millest peab üleval veel poega, kes õppis algkoolis.

---

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1935, lk. 299.

2 samas, lk. 299.

3 samas, lk. 299.

4 ENSV ORKA, f. 1108, nim. 5, sü. 771, lk. 70.

Võib omale ette kujutada, kui võrd raske oli noorel inimesel esitada niisugust tunnistust. Kuid häda ajab härja kaevu!

Leili Trees oli aga esimese kursuse üliõpilane, seepärast talle toetust ei määratud. Arvatavasti pidi ta ülikoolist eemale jääma.

Üliõpilaste majanduslikku olukorda nende aastatel iseloomustas H. Köstner "Üliõpilaslehes".¹

Ta kirjutas, et 58% mees- ja 77,8% naisüliõpilastest saavad toetust vanematelt, 8,7% mees- ja 7,9% naisüliõpilastest aga sugulastelt. Kuid see toetus on väikene. Noor üliõpilane peab astuma kibedasse eluvõitlusse oma olemasolu eest. Selleks, et ära elada, peab ta endale hankima mingisuguse teenistuse. Teenistust aga pole kerge leida. See õnnestub haru- harva, kusjuures naised on meestest palju halvemas olukorras.

H. Köstner märgib, et 30,2% mees- ja 8,7% naisüliõpilasi teenivad ise endale leiba, sest nad ei saa kellegilt toetust.

Teenistus on raske ja väsitav, sageli on töökoht ülikoolilinnast kaugel. See teeb õppimise raskemaks. Paljud üliõpilased lahkuvad ülikoolist kursust lõpetamata. Ülikooli püütakse tagasi tulla, kui selleks avaneb väikseimgi võimalus. Sellepärast on ülikooli astujate hulgas palju endisi üliõpilasi.

Opingute jätkamiseks tehakse laenu. Stipendiumid on väikesed ja neid saavad vähesed. Iga aastaga väheneb üliõpilaste arv, keda ülikooli Valitsus vabastab õppemaksu tasumisest.

Eriti raske on I kursuse üliõpilastel, kelledele ei määratud stipendiumeid ja keda ei vabastatud õppemaksu tasumisest.

---

1 "Üliõpilasleht" nr. 11, 19. okt. 1935.

Kõike seda kinnitavad statistilised andmed.

Üliõpilaste vanus suurenes aasta-aastalt. Kui 1. detsembril 1934 oli üliõpilastest kuni 24-aastasi 60,7%, 25-aastasi ja vanemaid 39,3%, siis 1936. a. samaks ajaks oli kuni 24-aastasi üliõpilasi ülikoolis 53,2%, kuna 25-aastaste ja vanemate arv oli kasvanud 46,8%-ni.¹

Igal aastal asendus uutega ca 2/5 üliõpilaskonna koostisest.

1936. a. astus ülikooli uusi üliõpilasi 57,9%, lahkus ülikoolist kursust lõpetamata 54,6% ja lõpetas kursuse kõigest 9,3% üliõpilastest.²

Sisseastujate hulgas moodustasid 2/3 endised üliõpilased, kes mitmesugustel põhjustel olid varematal aastatel ülikoolist lahkunud.

Nii astus ülikooli	1936	1935	1934
esmakordselt	639	725	1067
endisi üliõpilasi	1241	1318	1282
Kokku	1.880	2043	2349

14. oktoobril 1936 kehtestati riigivanema K. Pätsu dekreediga uus ülikooli seadus.

Uue ülikooli seadusega kehtestati kord, mille kohaselt Haridusministeerium määras igal aastal kindlaks teaduskondadesse ja osakondadesse vastuvõetavate üliõpilaste arvu. Kui sooviavaldusi saabus rohkem, tuli korraldada võistluseksamid.

Ülikooli sisseastumisel pidi üliõpilane tasuma immatrikuleerimismaksu. Varem oli selle suuruseks 5 krooni, nüüd suurendati seda 10 kroonini.

---

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1937, lk. 305.

2 samas, lk. 305.

3 samas, lk. 305.

Üliõpilane pidi tasuma ülikooli õppemaksu 120 krooni aastas.

Ka praktiliste tööde eest tuli maksta 1-5 krooni, olenevalt praktilise töö iseloomust.

Lisaks sellele pidi üliõpilane tasuma maksu eksamite eest. Eksamimaksu suuruseks kinnitati 1,5 krooni. See tuli tasuda eksamile registreerimisel.

Kui senini võis Ülikooli Valitsus vabastada õppemaksu tasumisest kuni 20 % üliõpilaste arvust, siis uue ülikooli seaduse põhjal ainult 15 %.

1939. aastal tõsteti õppemaksu veelkord. Kodanliku vabariigi viimastel aastatel tuli üliõpilastel tasuda 150 krooni aastas õppemaksu. Seega võrdus ülikooli õppemaks kvalifitseeritud töölise kahe kuu palgaga. Rõhuvale enamusele eesti perekondadest käis selle maksmine üle jõu. Paljud üliõpilased pidid katkestama õpingud majanduslike raskuste tõttu, eeskätt aga kõrge õppemaksu pärast.

Kui 1927., 1928., 1929. a. eksmatrikuleeriti ligi 1200 üliõpilast aastas, siis 1937/38. õppeaastal 1930 üliõpilast.¹

Suur osa üliõpilastest kannatas raskusi. Eriti raske oli tasuda peavarju eest. Voodikoha eest pidi üliõpilane maksma korteriperenaisele tihti viiendiku töölise keskmisest palgast.

1936. a. ei tundnud 25% üliõpilastest puudust elatisrahast, 15 % pidid alaliselt töötama, 37% üliõpilastest töötas aegajalt lisaks vanematelt saadavale väikesele toetusele, ülejäänud üliõpilased töötasid suveti vanemate majapidamises.²

Üha raskem oli leida tööd peale ülikooli lõpetamist.

---

1 "Noorte Hääl", 26. jaanuar 1957.

2 samas.

Riigivolikogu istungjärgul 1939.a. märkis majandusminister oma sõnavõtte, et praeguses olukorras teeb haridus inimesed tegelikult õnnetuks.

Hoopiski kurb oli kodanlikus ühiskonnas õppidasoovija naise tulevikuperspektiiv, kui tal puudus "tugev seljatagune".

Tartus toimus 1940.aasta maikuus gümnaasiumi-lõpetajate meidude ülilinnaline nõupidamine.¹ Sellel nõupidamisel jõudsid kõik sõnavõtjad, kes pidid noortele selgitama väljavaa- teid õpingute jätkamiseks, perspektiivitute kokkuvõtteni: naiskohtunikke ja naispastoreid meil¹ ole, jaoskonna kooma- arstideks naisi ei kinnitata, filosoofia-teaduskonnas õppi- mine on ainult moepärast, rohuteadlasi ootavad ainult üksi- kud madalapalgalised kohad jne.

Seetõttu on kogu kodanliku vabariigi perioodil iseloomustav väike naisüliõpilaste protsent. 1933.-1938.a. kõikus see Tartu Ülikoolis 28-32 vahel.

Ülikooli lõpetanud haritlased ei saanud kaugeltki alati oma erialale vastavat tööd. Ainult need kõrgema õppe- asutuse lõpetajad, kes olid pärit kodanluse klassist, või kellel olid selle klassiga tihedad sidemed eestkostjate ja mitmesuguste tutvuste näol, võisid saada oma erialale vas- tava töökoha.

Need vähesed tööliste lapsed või töötava talurahva hulgast pärinevad noored, kellel kuidagiviisi õnnestus üli- kooli lõpetada, jäid tavaliselt ilma tööta. Tavaliseks näh- tuseks olid ajalehekuulutused, kus kõrgema haridusega isikud palusid ükskõik missugust tööd.

---

¹ "Edasi", 16. aug 1952.

Siinkohal tuleb tahtmatult meelde meie tuntud karikaturisti Gori karikatuur, kes kujutab viletsat ja armetut noormeest, ülikooli lõpetajat, tulemas rahajõmmi juurde kohta otsima.

See aga ütleb talle : "Sinu ülesandeks on tänavat pühkida ja mind lugema õpetada".

Selline kaadrite ettevalmistamise ummik oli tingitud eesti kodanluse komplitseeritud rahvavaenulikust sise- ja välispoliitikast.

Keskoolide arvu vähendamine, kuueaastase üldhariduse deklaratiivne iseloom jättis uure osa Tartu Ülikooli lõpetanud noori õpetajatööst ilma.

Agronoomide peaulesandeks oli kulakuile kuuluvate majandite taseme tõstmine, kuna laialdased kesk- ja kehvtalupoegade hulgad jäid igasugusest agronoomilisest abist ilma.

Selline praktika ei võimaldanud agronoomide arvu tõstmist.

Arstiabi kodanluse võimu ajal oli äriasjaks ja seega kättesaadav peamiselt rikastele. Edukalt võis tegutseda ainult see arst, kellel oli küllaldaselt kapitali erakliiniku või ambulantsi asutamiseks.

Kuna kulaklus maal kasutas enamasti linnaarstide abi, kehvikud aga polnud suuteliseid arstiabi eest tasuma, siis loobusid paljud arstid maale minekust, kuna maal puudusid arstide erapraksise tingimustes küllaldaselt äraelamise võimalused.

Nii kujuneski 1937. aastaks välja olukord, kus Eestis tuli linnas üks arst iga 460, maal aga iga 4082 elaniku kohta. ¹

Üliõpilaste materiaalne olukord kodanliku vabariigi lõpu-aastatel halvenes seoses II maailmasõja puhkemisega ja kodanliku vabariigi sise- ja välisolukorra ebakindlusega.

Üliõpilaste arv Tartus langes. 1937. aastal õppis ülikoolis 2981 üliõpilast. Järgmisel aastal üliõpilaste arv veidi tõusis, ulatudes 3219-ni.¹

Ikka endiselt tõusis üliõpilaste keskmine vanus. Kui normaalvanuserühma (s.o. kuigi 24. aastat) kuulus 1934. a. veel 60,7% üliõpilastest, siis 1938. a. ainult 50,9%. Seejuures oli meeste keskmine vanus tunduvalt suurem kui naistel. 49,5% meesüliõpilastest olid vanemad kui 25 aasta.

Üle 25 aasta vanused üliõpilased moodustasid õigusteaduskonnas 63,4%, loomaarstiteaduskonnas 51%, usuteaduskonnas 50%, teistes teaduskondades 49,5 -36,3% üliõpilaste arvust.²

Väga intensiivselt vähenes üliõpilaskonna koosseis. 1938. a. tuli juurde uusi üliõpilasi 62,9%, lahkus ülikoolist 55%, neist kursust lõpetamata 46,5%. Ülikooli kursuse lõpetas kõigest 8,5% ülikoolist lahkunud üliõpilastest.³

Ülikooli sisseastujatest moodustasid esmakordselt ülikooli astujad endiselt 1/3, kuna 2/3 moodustasid endised üliõpilased.

	4	1938	1937
Nii astusid ülikooli			
esmakordselt n		621	649
endisi üliõpilasi		1255	1132
		-----	-----
Kokku		1876	1781

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1939, lk. 391.

2 samas, lk. 393.

3 samas, lk. 395.

4 samas, lk. 395.

Kui vaadelda olukorda üliõpilaste vastuvõtmise osas ülikooli^{peale} 1935.aastat, mil vastuvõttu piirati, siis torkab silma, et aasta-aastalt vähenes nende noorte arv, kes astusid ülikooli peale keskkooli lõpetamist. Keskkoolireform andis end tunda.

1934.aastal võeti ülikooli vastu keskkooli lõpetajaid 1067 inimest, 1935.a. - 725, 1936.a. - 639, 1937.a. - 649 ja 1938.a. - 621 inimest. Muidugi kohutasid noori ka neid ülikoolis ootavad majanduslikud raskused.

Kuid endiste üliõpilaste vastuvõtmist ülikooli ei piiratud, sest see jäi enam-vähem samale tasemele.

Kõige rohkem lõpetajaid oli õigusteaduskonnas ja majandusteaduskonnas, ülikooli lõpetajate arvust 1938.a. vastavalt 24,3 ja 16,2%. Nendes teaduskondades õppisid ka jõukamate vanemate lapsed.

Kõige vähem lõpetanuid oli põllumajandusteaduskonna metsanduse osakonnas - 1,9%, usuteaduskonnas - 3,1% ja matemaatika-loodusteaduskonnas - 3,8% lõpetanutest.¹

Normaalselt edasi jõudes oleks üliõpilane pidanud teaduskonna kursuse lõpetama 4 aastaga, välja arvatud filosoofia-, matemaatika-loodus- ja arstiteaduskond, kus õppeaeg oli 1-2 aastat pikem.

Tegelikult oli üle normaalaja õppijaid Tartus 1938.a. 43,4% üliõpilastest, neist mehi 48,5% ja naisi 32,2%.²

Kõige korralikumalt töötas arstiteaduskond, kus üle normaalaja õppijaid oli kõige vähem - 23,2%.³

---

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1939, lk. 396.

2 samas, lk. 397.

3 samas, lk. 397.

Kuid õigusteaduskonnas, kus kursus oli ette nähtud 4 aastat, õppis viiendat aastat 14,7, kuundat aastat 8,1, seitsmendat aastat 6,6, kaheksandat aastat 6,1, üheksandat aastat 2,9 ja kümnendat aastat ning üle selle 17 % teaduskonna üliõpilaste arvust.¹

Seega õppis üle normaalaja õigusteaduskonnas 55,4% üliõpilastest.

Farmaatsia osakonnas õppis 52,2%, loomaarstiteaduskonnas 53,1%, usuteaduskonnas 46% üliõpilastest üle normaalselt ettenähtud õppeaja.²

Üle normaalaja õppimine oli tingitud õpingute ajuti- sest katkestamisest peamiselt majanduslikel põhjustel.

Ka 1938.a. katkestas õppetöö ülikoolis kuni 50% üliõpilastest.³

Tarxtu Ülikooli lõpetas kuni 1. detsembrini 1939 üldse 5751 isikut, neist mehi 73% ja naisi 27%.⁴

Kõige rohkem oli lõpetajate hulgas juriste - 28,1%, majandusteadlasi - 14,2%, arste - 13,9% lõpetajate arvust.⁵

Mõnede teaduskondade produktsioon oli aga päris väike. Nii näiteks laskis loomaarstiteaduskond 20 aasta jooksul välja ainult 189 loomaarsti.⁶

Kui palju oli neid üliõpilasi, kes ülikooli ei lõpetanud, on raske öelda.

---

1 "Edasi", 16. aug. 1952.

2 samas.

3 Eesti Statistika Kuukiri, 1939, lk. 397.

4 samas, 1940, lk. 229.

5 samas, lk. 229.

6 "Edasi", 16. aug. 1952.

Tartu Ülikooli andmetel võeti ülikooli vastu uusi üliõpilasi kuni 1. detsembrini 1933 - 13493 inimest.¹ Võttes arvesse, et normaalselt edasi jõudes oleks kulunud teaduskonna kursuse lõpetamiseks 4-6 aastat, oleksid nad kõik pidanud ülikooli kursuse läbi võtma hiljemalt 1939. aastal.

Tegelikult aga lõpetas ülikooli 1. detsembriks 1939 ainult 5751 inimest, mis moodustab 42,6% ehk ca 2/5 ülikooli astunute arvust.²

Nagu me eespool nägime, lahkus ka peale 1933. aastat üle poole ülikooli vastuvõetud üliõpilastest kursust lõpetamata.

Selline oli Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli bilansi koostamise võimu kahekümne aasta jooksul.

---

1 Eesti Statistika Kuukiri, 1940, lk. 229

2 samas, lk. 229.

II

Üliõpilaskonna omaabi liikumine

Kodanliku vabariigi päevil olid üliõpilased oma murede ja hädadega jäetud omapead.

Tuline õigus oli sellel üliõpilasel, kes 1921. aastal kirjutas "Üliõpilaslehes"¹: "Vaatle küsimust kust küljest tahes - üliõpilane on jäänud enese ja jumala hoolde, saagu ta läbi, kuidas tahab, õppigu või ärgu õppigu, mis on sellega tegu seltskonnal, omavalitsusel või riigil."

Üliõpilastel ei jäänud muud üle kui end ise hädas aidata.

Üliõpilaste omaabi liikumine tekkis Eestis 1920. aastal. Omaabi korras asutati üliõpilasköök, avati üliõpilaskonna söögisaal ja üliõpilasmaja, loodi Tartu Üliõpilaskonna Haigekassa, Akadeemiline Kooperatiiv, korraldati akadeemilisi toetusnädalaid, esitati mitmesuguseid märgukirju, anti välja "Üliõpilaslehte".

Allpool käsitletakse neid üliõpilaskonna üritusi veidi üksikasjalisemalt.

Kuid kõigepealt mõni sõna üliõpilaskonna korraldusest. Teatavasti avati Tartu Eesti Ülikool 1. detsembril 1919. a.

---

1 "Üliõpilasleht" nr. 7/8, august 1921.

17. mail 1920 peeti üliõpilaste üldkoosolek, kus valiti Üliõpilaskonna Ajutine Keskesitis, mis koosnes 15 liikmest.

Kodanliku Besti algaastail mängis ka üliõpilaskond "demokraatiat". Vastavalt vanale ülikooli traditsioonile loeti üliõpilaskond iseseisvaks organisatsiooniks. Selle juhtimiseks tuli "demokraatlikul" teel valida esindus, kuhu kõik üliõpilaste seltsid, rühmad jne. võisid saata salajaste valimiste teel oma esindajad.

Valimistel esinesid korporatsioonid ja seltsid blokis, siis omaette organiseerimata üliõpilased, kes selleks löid oma ajutise komitee.

1920. a. võeti vastu üliõpilaskonna valmisseadus. Siin oli kindlaks määratud, et Edustusse valitakse 30 üliõpilast 2 semestriks. Seega tuli Edustuse koosseis igal aastal uuendamisele.

Edustus valis oma liikmete hulgast 7-liikmelise üliõpilaskonna Juhatus.

Edustusel olid alalised toimekonnad üliõpilaskonna asjade ajamiseks, nagu üldtoimekond, majandus- ja välisimekond, "Üliõpilaslehe" toimekond, lugemislaua toimekond jne. Vajaduse järgi moodustati ka perioodilisi toimekondi.

Kuni ülikooli põhikirja vastuvõtmiseni Riigikogu poolt 29. mail 1925. a., määras Ülikooli Valitsus Edustusele toetussummasid. Peale ülikooli põhikirja vastuvõtmist eraldati Edustusele Üliõpilaskonna tarveteks kuni 5% õppemaksude kogusummast.

Üliõpilaskonnal oli ka oma häälekandja "Üliõpilasleht", mis asutati juba 1914. a. ja hakkas uuesti ilmuma 1920. a.

Selleaegse Tartu üliõpilaskonna organisatsioonideks olid korporatsioonid ja üliõpilaste seltsid.

Eesti kodanlus püüdis oma intelligenti kasvatada nii, et see oleks liha tema lihast ja luu tema luust. Selleks laenati saksa feodaalidelt korporatsioonide vorm ja terve hulk traditsioone ja käitumisreegleid. Peamine aga oli see, et uutesse korporatsioonidesse suruti välise hiilguse kõrval purutagurlik sisu.

Korporatsioonid ja suur osa üliõpilasseltsid olid kodanliku natsionalismi pesad ja reaktsioonikolled.

Korporatsioonide juures olid vilistlaskogud. Korporant, kes ülikooli lõpetas, ei lahkunud korporatsioonist, vaid astus vilistlaskogusse. Sinna jäi ta kuni surmani.

Seega kujunes iga korporatsiooni juurde oma pere, kelle liikmed olid enamikus ühesuguse sotsiaalse päritoluga ja ühtse ideoloogiaga, kes üksteist tundsid ja olid pidevalt üksteisega kontaktis. Omades kõrgeid kohti, protežeerisid nad ainult oma korporatsiooni liikmeid ja vilistlasi. Mõned tugevamad korporatsioonid olid haaranud enda kätte tervete asutuste, ministriumide ja rahvamajanduse harude juhtivad kohad. Ilma korporatsioonita ei olnud ülikooli lõpetajal lootustki saada vähegi paremat kohta.

Korporatsioonidest ei olnud paremad ka teised kodanlikud üliõpilaste seltsid. Ka nemad võtsid omaks organisatsiooni põhivormid, mis pärinesid korporatsioonidest.

Seltsid tegutsesid ainult vähema välise hiilguse taustal.

Kui korporatsioonid olid nagu ühe vitsaga löödud, siis seltsides oli siiski enam kirevust ja mitmekülgsust.

Kuid Tartu Ülikoolis tegutses ka progressiivseid üliõpilaste organisatsioonid.

Üheks selliseks oli 1922.a. asutatud Proletaarne Üliõpilaste Selts. Et varjata seltsi tõelisi eesmärke, nimetati teda registreerimisel Sotsiaal-Filosoofiliseks Üliõpilaste Seltsiks.

Seltsi astusid EKNÜ liikmed O. Sepre, A. Vahtmann (Vaarandi), A. Veimer, O. Künnapuu (Lauristin) ja teised, peale selle veel ligemale kakskümmend üliõpilast.

Seltsi eesmärgiks oli proletaarsete üliõpilaste marksistlik-leninliku maailmavaate kasvatamine ja võitlus sotsialistliku ühiskonna eest.

PÜS-i põhiliseks töövormiks kujunesid referaadi- ja diskussiooniõhtud.

PÜS võitles aktiivselt proletaarsete üliõpilaste raske majandusliku olukorra parandamise eest. Eriti laiaulatuslikuks kujunes see võitlus 1923.a. üliõpilaskonna Edustuse valimiste ajal, millest PÜS võttis osa iseseisva nimekirjaga.

Proletaarsete üliõpilaste võitlusprogrammi esitati lendlehes "Proletaarliste üliõpilaste nimekiri nr. 3".

Selles kritiseeriti teravalt kodanliku Edustuse tegevust ning esitati proletaarsete üliõpilaste poliitilised ja majanduslikud nõudmised. Nõuti kehvemate üliõpilaste majandusliku olukorra parandamist, et ka neil oleks võimalik ülikoolis õppida, üliõpilaste korterikriisi lahendamist odavate korterite muretsemise ja ehitamise teel, üliõpilastele odavate lõunate andmist.

Nõuti veel, et kehvadele üliõpilastele muretsetaks õppe-

abinõusid, et lugemislauas oleksid ka kommunistlikud ajalehed, raamatud ja kirjandust Nõukogude Liidu kohta, nõuti sõnavabadust "Üliõpilaslehes".¹

Üleskutse lõpul öeldi: "Ainult proletariaadi vabanemine loob inimväärilise elamisvõimaluse proletaarsele üliõpilasele."

Üliõpilaste Edustuses, kus enamus kuulus kodanlike korporatsioonide ja seltside esindajatele, tuli PÜS-i saadikuil (O. Sepre, F. Niggol jt.) pidada rasket võitlust oma programmi eest. Siiski suudeti seal mõndagi ära teha. Nii näiteks võeti O. Sepre ettepanekul vastu otsus tellida üliõpilaste lugemislauale kõigi poliitiliste voolude ajalehed.

PÜS-i saadikud esitasid Edustusele "Eesti Vabariigi Proletaarsete Üliõpilaste Riiklise Toetuse Seaduseelnõu".

Edustus lükkas selle tagasi ja võttis vastu üliõpilaslaenu eelnõu, millest tuleb jutt eespool.

Seaduseelnõus oli ette nähtud toetuse andmine kõigile proletaarsetele üliõpilastele, kusjuures stipendiumi vajaduse pidi kindlaks määrama ametiühing või mõni teine tööliste organisatsioon.

Selle seaduseelnõu lükkas Edustus tagasi, nagu ülalpool öeldud.

Seaduseelnõu esitati kommunistliku fraktsiooni kaudu ka kodanlikule parlamendile - Riigikogule.

Esinedes Riigikogus, ^{üle} ~~et~~ R. Pälson, et Tartu Ülikoolis õpib palju proletaarlasid - üliõpilasi, kes on majanduslikult väga viletsas olukorras. Majandusliku kitsikuse tõttu jääb palju noori ülikooli ukse taha.

---

¹ Kogumik "Karastumine", Tallinn, 1958, lk. 122-123.

Proletaarne üliõpilane peab raskustega maadlema, et kuidagi leiba saada ja raamatuid osta.¹

Eestimaa Tööraha Partei Riigikogu rühma poolt esitas seaduseelnõu H. Heideman.

Sellele vastavalt pidi igal proletaarsel üliõpilasel, kelle kohta fakulteet esitab tõendi rahuldava edasijõudmise kohta, olema õigus saada riiklikku toetust.

Abirahade määramiseks tuli moodustada 9-liikmeline komisjon, kus oleksid olnud esindatud Ülikooli Nõukogu, Üliõpilaskonna Edustus ja Eestimaa Töölisühisuste Keskliit, igaüks kolme liikmega. Üldliidu esindajal oleks olnud komisjonis veto õigus.

Seaduseelnõu kohaselt pidid esimese kursuse üliõpilased ja vabakuulajad toetust saama ilma teaduskonna otsuseta.

Tõetuseks, et üliõpilane toetust vajab, pidi olema Üldliidu või mõne muu töölisorganisatsiooni, kuhu kuulub üliõpilane või tema vanemad, tunnistus.

Toetus nähti ette mitte pikaajaline, vaid ühe aasta peale.

Maksimaalseks toetussummaks pidi olema elatusmiinimumi alammäär, mille määrab kindlaks Eestimaa Töölisühisuste Keskliit.

Seejuures rõhutas H. Heideman: "Iga proletaarline üliõpilane, kui tema läheb ülikooli, ei jää mitte töölisklassist eemale ja on järel¹ikult tööliste organisatsiooni liige."²

---

1 Riigikogu 2. koosseisu II istungjärk, 1923, lk. 1218.

2 samas, lk. 1221

Seda seisukohta kriipsutas eriti alla A.Janson oma sõnavõtus: "Iga proletaarlane peab olema töölisühisuse liige. Iga proletaarne üliõpilane peab samuti olema töölisühisuse liige. Kui ta seda aga ei ole, siis pole tal moraalset õigust toetust saada ning töölisühisus talle tõendit ei anna."¹

Seega tahtis kommunistlik fraktsioon teha stipendiumi saamise otseselt sõltuvaks üliõpilase kuuluvusest Eestimaa Töölisühisuste Üldliitu või mõnda teise töölisorganisatsiooni. Riiklikule toetusele oleks olnud õigus ainult klassiteadlikul töölisnoorel, teised oleksid sellest pidanud ilma jääma.

Riigikogu enamus lükkas seaduseelnõu juba esimesel lugemisel tagasi.

PÜS püüdis oma tegevust ka ülikooliseinte vahelt välja viia. Kuid selts sai tegutseda vaid 2 aastat. 5. detsembril 1924 PÜS suleti. Selle juhtivad ja aktiivsemad liikmed areteeriti ning mõisteti sunnitööle.

Ülikoolis tegutsesid ka pahempoolsed üliõpilaste seltsid "Veljesto" ja "Ühendus". Nende liikmeskond oli oma maailma-vaatelt usna kirju. Kuid kohati esines neis organisatsioonides ägedat võitlust kodanlik-natsionalistliku ja marksistliku tiiva vahel. Nendesse organisatsioonidesse kuulus ka rida progressiivseid inimesi.

1939.-1940.a. kujunes üliõpilasseltsis "Ühendus" välja kommunistlik grupp.

Neis organisatsioonides püüti levitada kommunistlikke vaateid, tutvuti kommunistliku kirjandusega ja koguti objektiivset informatsiooni olukorra kohta Nõukogude Liidus.

---

1 Riigikogu 2. koosseisu II istungjärk, 1923, lk. 1243.

Marksistlike ideede levitamisel üliõpilaskonnas oli 1930-ndatel aastatel tähtis koht Akadeemilisel Sotsialistlikul Ühingu (ASÜ). See ühing asutati 1927. aastal, kuid 1930-ndatel aastate teisel poolel jõudis ASÜ juba kindlatele klassivõitluse positsioonidele. Sel ajal tegutsesid ühingu juhatuses revolutsiooniliselt meelestatud üliõpilased J. Tamm, B. Konstantjuk, H. Raesaa jt.

Akadeemiline Sotsialistlik Ühing võttis aktiivselt osa hispaania rahva fašismivastase võitluse toetamisest.

ASÜ korraldas 1938. a. esimesel poolel ülikooli ruumides avalikke ettekandekoosolekuid dialektilisest materialismist, tänapäeva ühiskonna struktuurist jne.

Kuid 1938. a. juunis ASÜ suleti.

Edaspidi kasutati poliitiliseks kasvatustööks üliõpilaste hulgas Akadeemilist Ühiskonnateaduste Klubi. Mitmed kommunistid ja revolutsioonilise intelligentsi esindajad (H. Haberman, M. Laosson, V. Hion, I. Kräus) võtsid 1930-ndate aastate teisel poolel osa Eesti Vabamõtlejate Ühingu "Humanitas" tööst (asutatud 1926. a. A. Audova initsiatiivil).

Oma põhiolamuselt oli "Humanitas" antireligioosne organisatsioon. Tema esimeheks oli tol ajal matemaatikaprofessor J. Sarv, kes ei olnud küll maailmavaatelt kommunist, kuid olles järjekindel demokraat ja ateist, võimaldas "Humanitas" pidada materialismi ja marksismi propageerivaid loenguid.

Seega kodanliku Eesti sotsiaal-majanduslik olukord ja üliõpilaste raske majanduslik seisund ajendasid progressiivseid ja klassiteadlikke üliõpilasi looma vastukaaluks kodanlikele korporatsioonidele ja üliõpilasseltsidele oma orga-

nisatsioonid, kus kritiseeriti kodanliku ühiskonna pahesid ja püüti tunda õppida marksistlikku kirjandust ja kommunistlikku maailmavaadet.

Selline oli üliõpilaskonna korraldus ja organisatsioonid kodanliku vabariigi algaastail.

Kuid fašistliku režiimi kehtestamisega Eestis tehti lõpp ka üliõpilaste "demokraatiaga" mängimisele.

14. oktoobril 1936 võeti vastu vabariigi presidendi K. Pätsu dekreet Tartu Ülikooli seaduse muutmise kohta.

Uus ülikooli seadus hakkas kehtima 1. jaanuarist 1938.

Vana üliõpilaskonna korraldus ei võimaldanud luua kodanlusele meelepärast ühtset ja homogeenset üliõpilaskonda. Korporatsioonid kaklesid pidevalt kohtade pärast Edustuses ja püüdsid oma korporante peale ülikooli lõpetamist sokutada tulusamatele kohtadele. Kõigepealt ei olnud aga valitsusele meeltemööda see asjaolu, et üliõpilaskonnas kuuldus kriitilisi hääli uue režiimi kohta.

Vana üliõpilaskonna põhimäärus võimaldas võtta Edustuse päevakorda küsimusi, mis ei kuulunud üliõpilaskonna kompetentsi. Üliõpilaskond kippus arvustama presidendi ja valitsuse tegevust.

Kas olid paljud korporatsioonid seotud vapside liikumisega ja olid valmis aktiivseks väljaastumiseks.

Süvenesid ka kodanlikule valitsusele hoopis ohtlikumad revolutsioonilis-demokraatlikud tendentsid üliõpilaskonnas.

Uue seadusega pandi maksma riigi kontroll üliõpilaskonna ja tema organisatsioonide tegevuse üle. Senised üliõpilaste organisatsioonid likvideeriti ja kujundati ümber konventideks. Üliõpilaskond pandi oma otsustustes vilistlaskogude valve alla. Kogu üliõpilaskonda püüti organiseerida. Uue ülikooli seaduse järgi organiseerimata üliõpilased Edustuse valimistest

osa võtta ei saanud.

Niipalju üliõpilaskonna korraldusest.

Kuigi üliõpilaskonna Edustuses olid enamuses kodanlike korporatsioonide ja seltside esindajad, ei saanud nad mööda minna üliõpilaskonda pigistavatest majanduslikest hädadest.

Majanduslik olukord sõjajärgses Eestis oli väga raske. Ülikoolis õppis palju vaeste vanemate lapsi ning ega nn. keskklassi kuuluvate vanemate lapsedki olnud hiilgava⁶ olukorras.

Sellepärast oli üliõpilaskonna Edustuse tegevuse üheks peamiseks suunaks majanduslik tegevus, mille eesmärgiks oli üliõpilaste olukorra parandamine.

Üheks tähtsamaks ja ulatuslikumaks üliõpilaskonna ürituseks, kui see oleks õnnestunud, oli kavatsus luua üliõpilaste laenu fond, kust vaesemad üliõpilased oleksid saanud laenu õpingute jätkamiseks.

See idee tekkis juba 1919. aastal. Üliõpilaskonna üldkoosolekul 16. mail 1920. a. esitas vilistlane V. Ernits Eesti üliõpilaste riikliku toetuslaenu eelnõu, mille üliõpilased heaks kiitsid.

V. Ernits esitas selle eelnõu ka Asutavale Kogule, kusta aga tagasi lükati summade puudumisel.

Eelnõu kohaselt pidi riik andma üliõpilastele protsentiideta pikaajalist laenu ülikooli lõpetamiseks. Laen pidi tasutama 10 aasta jooksul peale ülikooli lõpetamist. Tasutud summadest pidi asutatatama kapital, millest edaspidi pidi laenu antama.

1924. a. töötas H. Kukke välja Tartu Ülikooli üliõpi-

laste õppelaenu fondi eelnõu. Fondist pidi antama üliõpilastele pikaajalist 2-protsendilist laenu ja määratama stipendiume ja abirahasid.

Eelnõu kohaselt pidi Ülikooli Valitsus eraldama fondi moodustamiseks 1-2% laekuvatest õppemaksudest. Ülejäänud summad tahteti muretseda eraisikutelt ja asutustelt saadavatest toetustest, riiklikest toetussummadest ja lisamaksudest alkoholi müügilt.

Ülikooli Valitsus lükkas sellegi eelnõu tagasi.

1929.a. töötas üliõpilaskonna Edustuse õppelaenu toimikond koos Haridusministeeriumiga välja uue õppelaenu seaduseelnõu.

Seaduseelnõu nägi ette, et riik eraldab kuue aasta jooksul riigi eelarvest üliõpilaste õppelaenufondi moodustamiseks igal aastal 50 000 krooni.

Õppelaenu pidi antama üliõpilastele, kes on rahuldava õppe edukusega. Laenu pidid saama üliõpilased alates kolmandast semestrist.

Õppealaenu pidi antama 5 õppeaasta jooksul, kusjuures laenu ülemmääraks semestriks oli kindlaks määratud 250 krooni.

Laen tuli tagasi maksta 8 aasta jooksul alates kolme aasta möödumisest peale ülikooli lõpetamist või ülikoolist lahkumist. Laenuprotsendi ülemmäär oli 2%.

Selle seaduseelnõu esitas 25. oktoobril 1929.a. Riigikogule Eesti Sotsialistliku Töölise Partei rühm.

Seaduseelnõu oleks tema vastuvõtmise korral kindlasti tunduvalt parandanud üliõpilaste olukorda, sest laenu saamise tingimused olid üliõpilastele hoopis soodsamad kui raha-

asutustelt laenu saamise tingimused, kes teatavasti nõudsid 14 ja isegi rohkem protsenti aastas.

Kuid Riigikogu lükkas seaduseelnõu tagasi, sest majanduskriisi tingimustes ei olnud riigikassas vabu vahendeid.

Katseid moodustada üliõpilaslenu fond tehti ka hiljem, kuid kõik nad lõppesid ebaõnnestumisega. Riik keeldus toetussummasid andmast, sest kodanlus ei olnud huvitatud üliõpilaste arvu suurendamisest, pealegi veel vaeste arvel, hoopis vastu-
pidi.

Ka Tartu Ülikooli arstiteaduskonna üliõpilased tegid katset parandada oma olukorda ^alenu teel riigisummadest.

Nii esitasid 23. novembril 1920. a. arstiteaduskonna IV ja V kursuse üliõpilased haridusministrile ja peaministrile palvekirja, milles nad palusid, et haridusministeerium annaks neile Tartu Laenu - ja Hoiuühisuse kaudu toetuslaenu ülikooli lõpetamiseks, igale üliõpilasele 2000 marka kuus.

Laenu kohustusi üliõpilased tagasi maksma 2 aasta jooksul peale ülikooli lõpetamist.

Omakirjas märkisid üliõpilased, et nende ainealine seisukord on kirjeldamatult raske ja et kui nad laenu ei saa, siis muutub ülikooli lõpetamine küsitavaks.

Endised üliõpilasl^aenude andjad, Tallinna ja Tartu rahaasutused, olid üliõpilasl^aenude andmise peaaegu lõpetanud.

Ainukeseks rahaasutuseks, kes veel põhimõtteliselt oli nõus üliõpilastele pikaajalist laenu andma, oli Tartu Eesti Laenu- ja Hoiuühisus, kuid sellel polnud raha.¹

Kuid ülikooli rektor Koppel luges üliõpilaste poolt esitatud seaduseelnõu mittevastuvõetavaks, sest toetuse summa

---

1 ENSV ORKA, f. 1108, nim. 5, sü. 141, lk. 45-46.

kuus olevat liiga kõrge- kooliõpetaja keskmine kuupalk, riik ei saavat hakata üliõpilasi ülal pidama oma kasinatest summadest. Pealegi ei meeldinud rektorile, et laenu määramine oleks toimunud peaaegu erateel, vilistlaskogude kaudu, laenu määramas komisjonis oli Ülikooli Valitsusele ja teaduskonnale planeeritud ainult 1/3 hääli.

Pealegi^p olevat üliõpilased võimelised laenu tagasi maksma, sest riigiteenijate palgad on madalad.¹

Tähtsal kohal üliõpilaskonna Edustuse töös oli mitmesuguste palve- ja märgukirjade esitamine. Edustus reageeris ülikooli õppemaksutõstmistele alati väga kiivalt ja esitas sellekohaseid märgukirju Ülikooli Valitsusele, haridusministrile ja isegi riigivanemale, nagu ülalpool juba juttu on olnud.

Ülikooli Valitsus andis Edustusele ruumid, kus see paiknes oma asutuste, organisatsioonide ja toimkondadega.

Kui ülikool alles avati, siis kasutati üliõpilasmajana endist üliõpilaste ühiselamut, kus praegu asub ENSV Riiklik Ajaloo Keskarhiiv.

Üliõpilaskonna kasutada olnud ruumid olid väikesed, ega rahuldanud üliõpilaskonna vajadusi.

1925.a. otsustati asutada üliõpilasmaja ehitamise selts, mis pidi hakkama üliõpilasmaja ehitamiseks raha koguma. Valmis maja projektki. Üliõpilaskonna Edustuse kavatsuste kohaselt pidi see saama " suur ja noobel, asuma kesksel kohal ja andma Tartule ilme ja välimuse", nagu kirjutas "Üliõpilasleht" 1925.a.

---

1 ENSV ORKA, f.1108, f.5, sü.141, lk.56-58.

Üliõpilasmaja pidinkujunema üliõpilaskonna keskuseks. Seal pidid paiknema tema organid, akadeemilised organisatsioonid, ~~aga~~ samuti ka üliõpilaste korterid.

Maja ehitamine pidi maksma minema 50 miljonit marka. Muidugi polnud üliõpilaskonnal selliseid vahendeid kuskilt hankida. Üliõpilasmaja küsimus jäi päevakorrale kuni kodanliku vabariigi lõpuni ega saanudki teoks.

Selleks, et ruumikitsikusest üle saada ja luua Edustusele natukenegi lahendamaid tingimusi, ostis Ülikooli Valitsus 1925. a. E. Bergmanilt ülikooli kõrval asuva nn. Nolckeni maja.

See ehitati ümber ja anti 1926. a. üliõpilaskonna kasutusse. Sinna kolisid üle üliõpilasköök ja söögisaal, lugemislauad ja üliõpilaskonna keskasutused.

Esimeseks omaalgatuslikuks ürituseks oli üliõpilasköögi asutamine 1920. aastal. Esialgu asus see endises üliõpilaste ühiselamus, kus ajutiselt paiknes ka üliõpilasmaja.

Algul varustasid kööki toiduainetega Ameerika Noortemeeste Kristlik Ühing ja Ameerika Abiandmise Komitee. Muidugi ei teinud nad seda puhtast ligimesearmastusest, vaid oma eesmärkide propageerimiseks.

Kuid see pani köögile esialgu jalad alla. Köögiinventari muretsemiseks viidi läbi karbikorjandus, mis tõi sisse üle 50000 marga, ka üliõpilaskonna Juhatus eraldas oma summast selleks otstarbeks 60000 marka. See oligi esialgseks kapitaliks.

Kuid köök ei saanud siiski kohe jalgu alla. Ameerika Abiandmise Komitee varustas esialgu tasuta lõunasöögiga 120 inimest. Lõunasöögi hindu alandati kuni 20 margani ja kohati tõu-

sis lõunastajate arv ligi 400 inimeseni päevas.

Kuid järgmistel aastatel hakkas eraettevõtja poolt juhitud üliõpilaskööki kiratsema, hinnad tõusid, toitude kvaliteet langes ja seetõttu langes muidugi sööjate arv.

Alates 1. septembrist 1929 läks üliõpilasköögi juhtimine täielikult üliõpilaste kätte. Köögi juures avati üliõpilassöögisaal, mis majanduslikult end igati õigustas.

Eraettevõtja oli kõigepealt ikkagi silmas pidanud oma kasu ja üliõpilaste vajadused huvitasid teda vähe. Kui üliõpilaskööki ja -söögisaaali asus juhtima üliõpilaskonna Edustuse majandustoimkond, siis püüti korraldada üliõpilaste toitlustamist odavamalt. Toidud muutusid maitsevamaks, ja mis peaasi, taskupärasemaks, nagu tunnistas "Üliõpilasleht", menüü mitmekesisemaks.

Esiolgu maksis lõunasöök veel päris palju. Kuid kui 1930. a. maksis lõunasöök üliõpilassööklas veel 40 senti, siis 1931. aastaks õnnestus selle hinda alandada 29 sendini.

Söökla hakkas tühiskoormusega tööle. Iga päev külastas üliõpilassööklat üle 800 üliõpilase.

Üliõpilasköök ja söögisaal aitasid mitte ainult paremini ja odavamalt korraldada üliõpilaste toitlustamist, seal leidsid tööd 10-12 üliõpilast.

Kui üliõpilassöökla sai jalad alla, siis hakkas ta puudustkannatavaid üliõpilasi ja tuberkuloosi põdevaid noori ka tasuta toiduga varustama. Kuid see toimus juba pärast üliõpilaskonna haigekassa asutamist 1935. a. Selleks ajaks oli üliõpilasköök ja söögisaal juba ammu (1926. a.) üle kolunud üliõpilasmajja ülikooli kõrval. Seal asub ta veel praegugi.

Edustuse poolt läbiviidud järgmiseks suuremaks ette-

võtteks oli üliõpilaskonna haigekassa asutamine.

Üliõpilaskonna haigekassa üldkava koostati juba 1921.a. Kuid alles 1928.a. võeti Tartu Üliõpilaskonna Haigekassa põhikiri lõplikult vastu.

Vastavalt põhikirjale pidid haigekassa liikmeteks olema kõik Tartu Ülikooli vastuvõetud üliõpilased. Haiguse korral pidi iga haigekassa liige saama toetust enda ravimiseks ülikooli kliinikutes ja teistes raviasutustes.

Toetuse summa olenes seejuures haiguse kestusest ja iseloomust.

Haigekassa andis oma liikmeile rahalist toetust haiguse ja vigastuste tõttu tekkinud töövõimetuse korral, haigekassa naisliikmeile maksti sünnitustoetust.

Iga haigekassa liige pidi tasuma haigekassamaksu, mis kasseeriti sisse koos õppemaksuga.

Haigekassa fondi loomiseks vajalikud summad saadi annetuste ja korjanduste teel asutustelt ja eraisikutelt, aga samuti mitmesugustest üliõpilaskonna üritustest.

Üliõpilaskonna Edustus pöördus selles küsimuses 1932.a. mais ka vabariigi valitsuse poole.¹

Edustuse märgukirjas kirjeldatakse üliõpilaste ainealist kitsikust. Paljud üliõpilased vanematelt toetust ei saa, nendel endil on aga töö leidmine võimatu. Edustus palus valitsust osutada kaasabi kahe üliõpilaskonda väga huvitava ürituse läbiviimisel.

Üheks neist oligi üliõpilaskonna haigekassa asutamine, mis kergendaks haigestunud üliõpilastel arstiabi saamist.

---

¹ ENSV ORKA, f.1108, nim.5, sü.685, lk.12-14.

Haigekassa ülesandeks oleks olnud ka profülaktilise ja ennetava ravi korraldamine pliõpilaste hulgas.

Teiseks ürituseks, milles Edustus palus vabariigi valitsuse kaasabi, oli üliõpilaste tööbörsi asutamine. Üliõpilaste majanduslik olukord oli raske. Vähestel õnnestus ülikoolis õppida ilma kõrvalteenistuseteta. Tööd oli aga raske leida.

Üliõpilaste tööbörs pidigi registreerima kõiki töödvajavaid üliõpilasi ja neile tööd leidma, kõigepealt aga hankima hädaabikorras töövõimalusi nendele üliõpilastele, kes olid äärmiselt rasketes tingimustes.

Nende ettevõtete teostamine käis Edustusele majanduslikult üle jõu. Ülikool kärpis niigi juba üliõpilaskonnale eelarve korras eraldatavaid summasid looo krooni võrra ja ütles ära isegi üliõpilasmaja remondikulude tasumisest.

Edustus seekord otsest rahalist abi ei palunud, sest majanduskriisi tingimustes võis sellele vaevalt lootma jääda.

Küll aga tahtis Edustus korraldada 1932. ja 1933. a. jooksul rahalise loterii looooo krooni suuruses summas, millest saadav sissetulek oleks läinud üliõpilaskonna haigekassa fondi moodustamiseks ja tööbörsi asutamiseks.

Kuid Edustuse sellele kavale tõmbas Haridusministeerium kriipsu peale.

Üliõpilaskonna Edustus hakkas juba enne seda korraldama haigekassa fondi loomiseks akadeemilisi toetusnädalaid.

Esimene akadeemiline toetusnädal korraldati Tartus 1929. aastal. Toetusnädala jooksul tehti korjandusi, korraldati kontserte, balle, loteriisid, millest saadud sissetulek läks, nagu öeldud, haigekassa fondi asutamiseks.

Esimene akadeemiline toetusnädal tõi sisse üle 3800 krooni.

Teine akadeemiline toetusnädal organiseeriti 1930.aastal üheaegselt Tallinnas ja Tartus. Kuid üldine majanduskriis avaldas mõju selle tulemustele. Tagajärjed jäid esimesest sellelaadilisest üritusest tunduvalt tagasihoidlikumaks.

Tallinnas õnnestus "Estonias" korraldatud kontsert ja ball hästi, kuid Tartu "Vanemuises" kukkus käbi ja tõi kasu asemel hoopis 281 krooni kahju.

Ka üliõpilaste 1.mai peod ei õnnestunud sellel aastal. Siiski koguti teise akadeemilise toetusnädala jooksul ligi 2800 krooni.

Umbes samasuguste tulemustega lõppes ka kolmas akadeemiline toetusnädal, mis korraldati 1931.aastal.

Nii kogusid üliõpilased raha oma haigekassa fondi jaoks. Seepärast alustas haigekassa tööd alles 1935.a. sügisel.

Üliõpilaskonna haigekassa etendas tähtsat osa üliõpilaste tervise kaitsel ja arstiabi võimaldamisel haiguse korral.

Siinkohal tahaks mainida ka üliõpilaskonna tööbörssi, kuna sellest veidi ülemal juba juttu oli. Edustusel õnnestus see siiski moodustada.

Üliõpilaskonna tööbörsil registreeriti tööd vajavaid üliõpilasi ja püüti neile tööd leida, kui see võimalik oli.

Juba 1933.a. oli üliõpilaskonna tööbörsil registreeritud 150 tööd vajavat üliõpilast, tööd võis aga saada vaid 15 inimest.

Üheks üliõpilaskonna Edustuse ettevõtteks, mis kergendas

Üliõpilaste majanduslikku olukorda, oli üliõpilaste korteribüroo asutamine.

Peavarjuga oli ülikoolis väga raske. Ühiselamuid siis ei olnud, voodikoha eest pidi üliõpilane maksma korteriperenaisele viiendiku tööliste kuupalgast. Paljud üliõpilased elasid kütmata, niisketes ja pimedates tubades, muidugi vaeste vanemate lapsed, kellel puudus raha korralikuma korteri eest tasumiseks.

Üliõpilaskonna korteriolude parandamiseks kavatses üliõpilaskonna Edustus osta või ehitada üliõpilaste ühiselamu. Kuid kavatsus jäigi kavatsuseks, üliõpilaskonna hammers ei hakanud sellele peale.

Kui loodi Akadeemiline Kooperatiiv, siis asutati selle juurde korteribüroo erilise kaardisüsteemiga. Korteri büroos registreeriti üliõpilastube.

Korteribüroo andmeid võisid üliõpilased tasuta kasutada.

Viimastel kodanliku vabariigi aastatel oli Akadeemilise Kooperatiivi korteri vahetalituse büroos registreeritud üle 1000 üliõpilast. Büroo andmeid kasutas aastas 7000-8000 üliõpilast tasuta.¹

Üheks üliõpilaskonna kõige tähtsamaks ürituseks oli Akadeemilise Kooperatiivi asutamine 1929. aastal.

Selle loomine oli kõne all juba alates 1922. aastast. Akadeemiline Kooperatiiv kasvas välja Edustuse raamatubüroost.

Opperaamatute küsimus oli ülikoolis väga terav.

---

¹ ENSV ORKA, f. 1108, nim. 5, sü. 905, lk. 43.

Eestikeelseid õpikuid peaaegu ei olnudki, ei jätkunud ka võõrkeelseid. Kõigist Tartu raamatukogudest võis leida kokku vaid paar-kolm raamatut ühes või teises õppeaines.

Majanduslikult vähemkindlustatud üliõpilased ei suutnud neid raamatuid osta. Kolme välismaise raamatu eest tuli anda töölise keskmine kuupalk, so. o. 70 krooni.¹

Pealegi eeldas väliskirjanduse kasutamine võõrkeelte oskust.

Seepärast jäid eksamiteks ettevalmistamise peamiseks vahendiks ikkagi käest kätte rändavad konspektid, mille koostamise aega oli sageli võimatu määrata.

Ajajooksul muutus ülikool eestikeelseks ja kohalike^{le} oludele vastavaks. Sellepärast oli vaja mõelda uute, eestikeelsete õpperaamatute kirjastamisele.

Kõrgemate koolide õpikute trükkimisel olid kodanliku Eesti kirjastused väga tagasihoidlikud, kuna kõrgemate koolide õpikute levik oli suhteliselt väike ja seega kirjastustele ebatasuv.

Nii ilmus 1919-1927. aastani ainult 4 eestikeelset ja 6 venekeelset ülikooli õpperaamatut. 1927.-1930. a. ilmus² ainult 1 eestikeelne ja 2 võõrkeelset õpperaamatut.

Kuid nüüd veidi tagasi Edustuse raamatubüroo juurde.

Edustuse raamatubüroo astus kontakti välismaiste kirjastustega ja raamatuäridega ning tellis nende kaudu õpikuid.

Üliõpilaskonna lugemislauale olid näiteks 1929. a. tellitud kõik Eestis ilmutatud ajalehed (27) ja ajakirjad (38), välismaisi ajalehti oli tellitud 15 ja ajakirju 20.³

---

1 "Noorte Hääl", 26. jaanuar 1957.

2 "Edasi", 16. august 1952.

3 E. V. Tartu Ülikool 1919-1929, lk. 400.

Raamatubüroo organiseeris ka üliõpilaste käsiraamatukogu. Selles olid õpperaamatud, mis olid kõigile kättesaadavad. Sellega püüti veidigi leevendada suurt raamatute põuda.

Käsiraamatukogu kasutamine oli tasuta ja sellest oli üliõpilastele suur abi.

Raamatubüroo organiseeris ka autoriseeritud loengute, stenogrammide ja konspektide väljaandmist ja vanade raamatute komisjonimüüki.

Sellest raamatubüroost kasvaski 1929. a. välja Akadeemiline Kooperatiiv kui üliõpilaskonna iseseisev majanduslik organisatsioon.

Akadeemilise Kooperatiivi liikmeteks võisid olla ülikooli õppejõud, koosseisulised ametnikud ja teenijad, endised ja veel õppivad üliõpilased.

Juba 1930. aastal oli Kooperatiivil üle 800 liikme.

Kooperatiivi liikmetele tehti hinnaalandust ka rõivaste, jalanõude, arstirohtude, spordi- ja teiste kaupade ostmiseks teatud Tartu ärides.

Akadeemiline Kooperatiiv avas raamatu- ja kirjutusmaterjalide kaupluse, kus võis osta kirjutustarbeid ja õpperaamatuid, organiseeris ajalehtede ja ajakirjade tellimist, ülikooli õpperaamatute kirjastamist, vabade raamatute komisjonimüüki.

Akadeemilise Kooperatiivi raamatu- ja kirjutustarvete kaupluses tehti Kooperatiivi liikmetele hinnaalandust raamatutelt 10%, konspektidelt 5%.

Kuid Akadeemilise Kooperatiivi tegevuses oli kesksel kohal ülikooli õpperaamatute kirjastamine.

Akadeemiline Kooperatiiv laskis 1930.-1937. aastani

välja eestikeelset kirjandust(arvesse võtmata teoste mahtu) õigusteaduse alalt 17, majandusteaduse alalt 3, põllumajanduse alalt 1, filosoofia alalt 13, arstiteaduse alalt 4, loomaarstiteaduskonna alal 2, Tehnikaülikooli jaoks 2 ja mitmesuguseid 16 teost.

Kokkuvõttes oli eestikeelsete raamatute kogutoodang 63 mitmesuguse ulatusega teost 19 aasta jooksul.¹

Seega aitas Akadeemiline Kooperatiiv kahtlemata palju kaasa üliõpilaste varustamiseks õppekirjandusega.

Nagu kõigest sellest nähtub, püüdsid üliõpilased omaabi korras organiseerida üliõpilaste toitlustamist, parandada nende korteriolusid ja õppevahenditega varustamist, kindlustada neid arstiabiga ja leida tööd äärmiselt raskes olukorras viibivatele üliõpilastele.

Kõik summad nendeks ettevõteteks laekusid üliõpilaskonna mitmesugustest üritustest ja asutuste ja eraisikute toetustest. Riik abistas vähe.

Kuna üliõpilaskonna enda poolt hangitud summad olid pisikesed, tõhus riiklik toetus aga puudus, siis ei suutnud üliõpilaskond kaardinaalselt lahendada ühtki üliõpilaskonna ees seisvat majanduslikku küsimust, kuigi nad nende pehmendamiseks tegid küllaltki palju ära.

---

1 "Edasi", 16. august 1952.

L õ p p s õ n a

Eespool esitatud materjal peaks mõningal määral selgitama, milline oli kodanluse võimu kahe aastakümne jooksul Tartu Ülikooli üliõpilaste majanduslik olukord ja näitama, kuidas raske oli kodanlikus Eestis omandada kõrgemat haridust töötava rahva hulgast pärineval noorel.

Samuti peaksid eespoolsed read näitama ka valitseva klassi rahvavaenulikkude hariduspoliitikat. Eesti kodanlus muutis Tartu Ülikooli oma kaadri sepikojaks.

Kodanlusele olid kõrgema haridusega spetsialistid vajalikud riigiaparaadi mitmesuguste lülide juhtivate tegelaste ametikohtadele. Teiste sõnadega - kaadreid valmistati ette kodanluse klassihuvide kaitsmiseks.

1939. aastal moodustasid ligi poole Tartu Ülikooli üliõpilastest õigusteadlased ja majandusteadlased. Spetsialiste põllumajandusele ja metsamajandusele ülikool peaaegu ette ei valmistanud.

Nende erialade üliõpilased moodustasid kõigest 7% ülikoolis õppijate arvust.¹ Ja ometi oli Eesti sellel ajal põhiliselt põllumajanduslik maa.

Kuni 1939. a. moodustasid Tartu Ülikooli lõpetajate arvust 24,3% juristid ja 16,2% ökonomistid. Kõige vähem lõpetasid põllumajandusteaduskonna metsanduse osakonna, ainult 1,9% lõpetanutest. Matemaatika-loodusteaduskonna lõpetasid 3,8% ülikooli lõpetajatest.

---

¹ "Noorte Hääl", 26. jaanuar 1957.

Formaalselt võis Tartu Ülikooli astuda igauks, kes omas keskharidust ning tasus lo krooni suuruse sisseastumismaksu. Tegelikult aga pääsesid kõrgemasse õppeasutusse noored materiaalselt kindlustatud perekondadest. Elanikkonna kehvemaid kihte püüti ülikoolist eemal hoida.

Haridusminister K. Konik pidas 1934. a. vaeste inimeste lastele hariduse andmist haritud proletariaadi loomiseks, mis ohustavat kodanliku riigi olemasolu.

Selleks majanduslikuks filtriks, mis pidi tõkestama "põhjakihidele", nagu väljendas K. Konik, tee kõrgemasse kooli, oli ülikooli õppemaks.

Seda tõsteti aastast - aastasse ja kodanluse võitsemise viimastel aastatel võrdus ülikooli õppemaks kvalifitseeritud töölise keskmise kahe kuu palgaga, s. o. 150 krooniga.

Arusaadavalt käis rõhuvale enamusele eesti perekondadest selle maksmine üle jõu. Seepärast olid paljud üliõpilased sunnitud oma õpingud kõrgemas koolis katkestama ja selle peamiseks põhjuseks oli ainealine kitsikus, eeskätt aga kõrge õppemaks.

Just sellel põhjusel eksmatrikuleeriti 1925. a. 720, 1926. a. - 927, 1927., 1928., 1929. a. ligi 1200. üliõpilast aastas, 1937/1938. õppeaastal aga 1930 üliõpilast.

Üliõpilased, kes majanduslike raskuste tõttu olid sunnitud ajutiselt ülikoolist lahkuma, püüdsid sinna tagasi tulla, kui selleks avanes vähegi võimalust.

1938. a. oli ülikoolis üliõpilasi, kes majanduslike

raskuste tõttu olid õppetöö ajutiselt katkestanud tervelt 43,4% üliõpilaste arvust. Mõnes teaduskonnas aga, nagu õigusteaduskond, arstiteaduskonna farmaatsia osakond, loomaa-
rstitõõaduskond, oli üle normaalaja õppijate protsent suurem kui 50.

Kuni 1. detsembrini 1939 lõpetas Tartu Ülikooli 5751 isikut, mis moodustab ainult 42,6% ehk ümmarguselt 2/5 kuni 1933. aastani ülikooli astunute arvust.

Sellegi lõpetajate arvu vähesuse juures hakati juba 1925. aastal kõnelema, et ülikool produtseerivat nii palju haritlasi, et neid ei ole võimalik ära kasutada tööstuses, põllumajanduses ja kultuuri alal.

Haritlaste üleprodukttsiooni küsimus muutus kodanlaste igapäevaseks kõneaineks. Sellest kirjutasid ajalehed, räägiti kõnekoosolekutel ja nn. rahvaesinduse istungitel.

Ülikooli lõpetanud haritlased ei saanud kaugeltki kõik oma erialal vastavat tööd.

Ainult need kõrgema õppeasutuse lõpetajad, kes olid pärit kodanluse hulgast või kellel olid kodanluse klassiga tihedad sidemed, võisid saada endale vastava töökoha.

Need vähesed tööliste lapsed või töötava talurahva hulgast pärinevad noored, kellel kuidagi viisi õnnestuski ülikooli lõpetada, jäid tavaliselt ilma tööta.

1933. a. üliõpilaste majanduslikule ankeedile vastates kirjutasid 86,6% tööliste, 86,5% talupoegade ja 86,2% väikeettevõtjate hulgast pärinevaid üliõpilasi, et neil ei ole mingisuguseid väljavaateid teenistuse leidmiseks peale peale ülikooli lõpetamist.

Seepärast oli^d tavaliseks nähtuseks ajalehekuulutused, kus kõrgema haridusega noored inimesed palusid ükskõik mis-

sugust tööd.

Meestest veelgi halvemas olukorras olid naised. Seetõttu on kogu kodanliku vabariigi perioodil Tartu Ülikoolile iseloomulik naisüliõpilaste väike protsent. 1933.-1938.a. kõikus see 28-32 vahel.

Selline ummik kaadrite ettevalmistamises oli tingitud eesti kodanluse rahvavaenulikkuse sise- ja välispoliitikast.

Kodanliku vabariigi esimestel aastatel oli valitsus sunnitud tegema töötajatele mõningaid järeleandmisi. Nii vabastati kuni 20% üliõpilastest õppemaksu tasumisest ja määrati stipendiume puudustkannatavatele üliõpilastele.

Kuid kodanluse võimutsemise iga aastaga vähenes ülikooli õppemaksust vabastatute arv ja toetusi anti ka üha vähem.

Sellepärast jäi ka ülikoolis töötava rahva hulgast pärinevate üliõpilaste arv üha väiksemaks.

Väikekaupmehed, teenistujad, käsitöölised ja töölised võisid oma lapsi saata kõrgemasse kooli suurte raskuste hinnaga. Selliste üliõpilaste vanemad loobusid paljustki, et anda oma lastele võimalus "saada inimeseks".

Majanduslike raskuste all kannatas suurem osa üliõpilastest. Ka nn. keskklassist pärit üliõpilaste aineolu-kord ei olnud hiilgav.

Ühe möbleeritud toa eest tuli üliõpilasel tasuda korteriperenaisele viiendik töölise kuupalgast.

Paljud üliõpilased elasid viletsates elu-olustikulistes tingimustes, kannatasid alatoitluse all.

"Üliõpilasleht" kirjutas 1939.a., et 1,6% üliõpilastest

põevad kergemal või raskemal kujul tuberkuloosi. Seejuures tuberkuloosi haigestumine ja tuberkuloosete protsesside süvenemine ülikoolis õppimise ajal progresseerub.¹

Seda põhjustasid kehvemate üliõpilaste halvad toitlus- ja korteriolud.

1928.a. sai stipendiumi 3,5% üliõpilastest, 1939.a. veel vähem - kõigest 2,6% , kusjuures kõrgem aastane stipendium ei ulatunud töölise kahe kuu palgani.²

Eesti kodanlus rääkis palju kõlavaid sõnu "rahvusest" ja "rahvuslikest huvidest".

Kuid 1925. aastal õpetati õigusteaduskonnas, kus õppis peaaegu pool kogu üliõpilaskonnast, neljateistkümnest õppeainest ainult 2 eesti keeles, kümnest professorist olid ainult kolm eestlased.³

Dotsentuuri kutsusid reaktionäärid Uluots ja Piip tavaliselt baltisakslasi, ungarlasi ja valgekaartlastest emigrante.

Eestikeelseid õpikuid peaaegu ei olnudki, ei jätkunud ka võõrkeelseid.

19 aasta jooksul anti välja 63 mitmesuguse ulatusega eestikeelset kõrgemate koolide õpperaamatut.

Majanduslikult vähemkindlustatud üliõpilased ei suutnud neid raamatuid osta. Kolme välismaise raamatu eest tuli anda 70 krooni, s.o. töölise ühe kuu palk.

Peamiselt valmistuti eksamiteks ikkagi konspektide abil, mis käisid käest kätte ja mille koostamisega oli sageli võimatu kindlaks teha.

---

1 "Üliõpilasleht" nr. 5/6, 5. sept. 1939.

2 "Noorte Hääl", 26. jaanuar 1957.

3 samas.

Selleks, et tasuda õppemaksu ja teisi õppetööga ülikoolis seotud kulusid, pidid üliõpilased leidma kõrvalteenistust.

1936. aastal töötas pidevalt 15% üliõpilasi, kuna 37% üliõpilastest töötasid aegajalt.

Üliõpilased, ilma jäetud tõhusast riiklikus toetusest, elasid poolnäljas, viletsates toapugerikes, olid halvasti rii- vastatud ja õppevahenditega varustatud.

Selline oli Eesti Vabariigi Tartu Ülikool kodanluse võimu kahekümne aasta jooksul.

Ja siiski, kõigile raskustele vaatamata, püüdsid eesti töötava rahva lapsed hariduse poole. Nõukogude võimu taaskestamisega Eestis 1940. aastal asusid paljud üli- õpilased aktiivselt üles ehitama uut elu. See näitas, et kodanlusel ei läinud korda lüüa nende klassiinstinkti ja neid rakendada oma vankri ette.

Р Е З Ю М Е

Настоящая дипломная работа "Экономическое положение Тартуского студенчества в период буржуазной диктатуры в 1919-1940гг." разрабатывает вопрос о материальном состоянии, социальном составе и мероприятиях взаимопомощи студентов Тартуского университета в 1919-1940гг.

При составлении использованы архивные материалы, статьи и материалы из периодики и статистики буржуазного и советского времени.

1 декабря 1919 года торжественно открыли Тартуский Эстонский Университет, который стал кузницей кадров буржуазного государства.

Буржуазии понадобились специалисты с высшим образованием на руководящие должности различных звеньев государственного аппарата. Поэтому почти половину из студенчества составили юристы и экономисты.

Из окончивших до 1939г. университет юристы составили 24,3 и экономисты 16,2%. Для народного хозяйства специалистов готовили мало.

Всего окончили университет до 1939г. 5751 человек или 42,6% поступивших до 1933 года, - курс обучения был рассчитан на 4-6 лет.

Формально принимались в университет лица, имеющие среднее образование и платившие вступительный взнос в размере 10 крон.

Но фактически могли поступить в университет дети зажиточных родителей, которые смогли платить плату за

на обучение и другие расходы, связанные с обучением в университете.

Поэтому в 1939 году занималось в университете из трудящейся среды примерно 28% из количества занимающихся.

Необходимые ежемесячные расходы студента на квартиру, питание и т.д. составили по данным 1933 года 51,79 крон, не включая плату за обучение.

В начальную пору число студентов росло бурно. Если в конце 1919 года в университете занимались 351, то в конце 1926 года уже 4651 студент. Это объясняется тем, что для устройства буржуазного государства понадобились специалисты.

Но после 1926 года число студентов начинает падать из года в год, и в 1938 году в университете занимались 3219 человек.

Уменьшение числа студентов объясняется перепроизводством интеллигенции.

Средством уменьшения количества студентов в руках буржуазного государства было повышение платы за обучение. В 1939 году плата за обучение в университете составила 150 крон в год, т.е. равнялась двухмесячному заработку рабочего.

Кроме платы за обучение студент должен был платить еще за практические работы от 1-5 крон, и за регистрацию на экзамены 1,5 кроны.

Экономическое положение Тартуского студенчества характеризуется данными экономических анкет, проводившихся среди студентов в 1921, 1926, 1930 и 1933 годах.

В первое время правительство было вынуждено делать трудовому народу некоторые уступки - 20% студентов были освобождены от платы за обучение, назначались стипендии, но стипендий было мало. В 1928г. получили стипендии 3,5%, в 1939 году еще меньше - 2,6% студентов. При этом наивысшая годовичная стипендия не составила даже двухмесячного заработка рабочего.

От оплаты за обучение освобождались и назначались стипендии начиная только со второго курса обучения.

Большая часть студентов жила в нужде.

Общежитий в то время не было. За меблированную комнату студенты платили почти пятую часть месячного заработка рабочего. Студенты из бедных семей жили в холодных и темных комнатах. Многие плохо питались. Это разрушало их здоровье. В 1939 году 1,6% студентов болели туберкулезом.

Для того, чтобы платить за обучение и заработать на жизнь, студенты, не получившие из дому поддержки, были вынуждены работать. В 1936 году работали постоянно 15% и повременно 37% студентов.

Для того, чтобы учиться многие студенты делали заем. В 1933 году занимались в университете за счёт займа 38,3% из всех студентов.

Учебные пособия были дороги, у многих не хватало денег на их покупку. За три учебника нужно было платить 70 крон, т.е. месячный заработок рабочего.

Из-за материального недостатка многие студенты были вынуждены оставить университет. Так в 1927, 1928, 1929 годах из университета было исключено почти 1200 студентов

ежегодно, а в 1938 году 1930 студентов.

Улучшив свое материальное положение, они вернулись в университет.

Студентов, занимающихся в университете сверх нормального времени, которое потребовалось для окончания курса обучения было в 1938 году 43,4% из всех студентов.

После окончания университета было трудно найти работу по своей специальности.

В 1938 году 58,7% из студентов - мужчин и 82,8% - женщин написали в анкеты, что у них нет перспектив получить работу по специальности после окончания университета.

Особенно трудно было найти работу женщинам. Поэтому в Тартуском университете было мало студентов - женщин, 28-32% из количества занимающихся.

Такой тупик в подготовке кадров был обусловлен антинародной внутренней и внешней политикой эстонской буржуазии.

Для улучшения своего материального состояния студенты предпринимали некоторые мероприятия. В порядке взаимопомощи были учреждены студенческая кухня и столовая, студенческий ^ддолг, больничная касса, академический кооператив для издания учебных пособий, рабочая биржа студенчества, квартирное бюро, проводились академические недели для сбора средств для нужд студенчества. Правительство помогало мало.

Поэтому большинство студентов Тартуского университета было настроено против буржуазии и в июньские дни 1940 года активно включилось в строительство новой, социалистической Эстонии.

OSUNDATUD JA KASUTATUD KIRJANDUS

I Marksismi-leninismi klassikute teosed

1. V. I. Lenin, Kogutud Teosed, k. 15, Tallinn, 1953.

II Allikmaterjalid

1. ENSV Oktoobrirevolutsiooni Riikliku Keskarhiivi Haridusministeeriumi teaduse ja kunsti osakonna fond.

III Kirjandus

1. J. Kalits, Tartu Ülikool kodanliku kliki pihtide vahel, ajaleht "Edasi", 16. august 1952.
2. O. Kuuli, Eestimaa Kommunistliku Partei tööst intelligentsi seas kolmekümnendatel aastatel, ajakiri "Looming" nr. 7, juuli 1960.
3. H. Saarniit, Proletaarse Üliõpilaste Seltsi tegevusest, ajakiri "Noorus" nr. 10, 1963.
4. O. Sepre, Noorpõlve mälestusi, kogumik "Karastumine", ERK, Tallinn, 1958.
5. P. Vihalem, Kolmekümnendate aastate koolinoored, kogumik "Saabus päev", ERK, Tallinn, 1960.
6. P. Vihalem, Kolme õpiku eest tööliste kuupalk, ajaleht "Noorte Hääl", 26. jaanuar 1957.
7. Koguteos Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919-1929, Tartu, 1929.
8. Riigikogu 2. koosseisu 2. istungjärgu protokollid 1923.

IV Statistika ja perioodika

---

1. Eesti Statistika Kuukiri 1920-1940.
2. Ajalehe "Postimees" aastakäigud 1920-1940.
3. Ajalehe "Päevaleht" aastakäigud 1920-1940.
4. Ajalehe "Üliõpilasleht" aastakäigud 1920-1940.

S i s u k o r d

Sissejuhatus	lk.1
I Tartu üliõpilaskonna majanduslik olukord 1919-1940	lk.2-61
II Üliõpilaste omaabi liikumine	lk.62-83
Lõppsõna	lk.84-89
Venekeelne resüme	lk.90-93
Osundatud ja kasutatud kirjanduse nimestik	lk.94-95